

Rašau tau nuo Laptevų — p. 2

Kino savaitėje – Š. Barto „Eurazijos aborigenas“ — p. 4

Polemika dėl V. Rubavičiaus knygos — p. 8

Pornografijos poveikis geismui — p. 11

Dulkių auksas

SARA POISSON

Geltona ir juoda. Neretai sapnas turi koki nors centrinį vaizdą ar įvykį, kuris lyg juodoji skylė praryja visa kita. Atsibudęs prisimeni tik tą juodąją skylę ir kad buvo dar kažkas, be jos, tačiau viskas nugarmėjo taip giliai, kad jau vargiai bepajėgsi ką ištraukti iš atminties. Jeigu kas nors pats savaime išnirtų, turbūt nebesuvoktum to kaip prisiminimo – manytum, kad tai visiškai naujas sapno ar gyvenimo daiktas. Tad dabar, kai ruošiuosi rašyti apie sapno, pavadinto „Geltona ir juoda“, centrinį dalyką, visiškai logiška būtų bent jau retoriškai paklausti: ar tai, kas tame sapne buvo svarbiausia, nebuvo kaip tik tai, kas prasmego pragarmėn kokiame nors kitame sapne vien dėl to, kad ten, kitame sapne, šalia buvo kažkas svarbesnis, ryškesnis, didesnis, galingesnis ir tiesiog negalėjo netapti vieninteliu?

Geltonomis išmatomis išteptas juodas gatvės asfaltas, išterliotas ne bet kaip – o tarytum sąmoningai, kruopščiai, nelyginant dažais ar gydomuoju tepalu, veido kauke nutep-tas. Tarsi išmargintas audinio, sario gabalas, šalikas kuo lygiausiais, nukirptais ir atsiūlėtais kraštais – tobulas, pratisas stačiakampis, kurio niekaip negalėtum sieti su atliekomis ar atšainia nešvara.

Geltonomis, rūgštaus kvapo nelyginant kūdikio išmatomis nuteptas gatvės ruožas. Nuteptas taip, kad iš po išmatų aiškiai marguodamas tamsuoja asfaltas – toks gatvės ruožas tarytum įkūnija harmoningą tvarkos ir nešvaros duetą, estetikos paradoksalumą, galbūt patį Budą, kurio kiniškai užrašytas vardas sudėtas iš dviejų hieroglifų: vienas jų reiškia „žmogų“, o kitas – „ne“ – tai kažkas, kas suvienija teiginį ir neiginį, išreiškia tariamo prieštaravimo harmoniją, paneigia prieštaravimą.

Geltonomis išmatomis nuteptas gatvės ruožas yra ir Buda, ir Budos vardas. Galbūt – viso pasaulio vardas, kurio neįmanoma užrašyti, tačiau įmanoma pavaizduoti, nupiešti, sukurti į jį panašų daiktą, galintį tapti raktu, atrakinančiu patį pasaulį: šis yra vaikiškas, slidus, kas žingsnis paneigiantis racionalumą ar iš jo pasišaipantis – tokiu būdu šios saulėtos, galima net sakyti, auksaspalvės, auksinės išmatos yra konkrečiam atvejui tinkamu būdu materializuotas nekaltas krize-nimas, sutrikdantis subrendusių, suaugusių (ir tuo pat metu sustabarėjusių) žmonių eismą, sujaukiantis jų susimanytą tvarką, padedančią jiems skubėti link savo pačių kūniškos pragarmės – prie bedugnės, vadinamos mirtimi.

Ir štai čia, sapno naktyje (būtent, tai yra susapnuotos nakties nuotykis), tuos subrendusius ir jau pradėjusius trūnyti asmenis pakerta žibintų apšviesta drėgna gatvė, kurios žvilgesį, panašų į tamsaus vandens paviršiaus blizgesį, staiga užbaigia tiesutėlė saulėtų išmatų dangos riba. Šią ribą kirtęs, pats nusiteptum, o galbūt nuslystum į kelkraštį lygiai kaip nuslystama ledu.

Ir turbūt visiškai suprantama, kodėl ratuoti sapno ponai subrendėliai staiga pasipiktina sujaukta tvarka, pasibjauri vaizdu ir ima reikalauti, kad išmatas nuvalytų. Ir jie kažkodėl reikalauja to iš tavęs, sapnuotojo, ir jiems, kaip ir tau pačiam, atrodo vienodai: tai tu, sapnuotojas, esi šio vaizdo režisierius ir šeimininkas, tu esi šio išmatomis užtepto asfalto kūrėjas, ir tavo kūrinio interesai kertasi su jų gyvenimo kūrybos tikslais, jų skubaus, tvarkingo, saugaus ir tolygaus riedėjimo pragarmėn interesais.

Jie nori atsikratyti galimybės mirti staiga. Jie pasirinko merdėti lėtai.

Ir tu pakirsti iš savo tylios vienybės su pasaulio vardu ar Buda – šlapia žvilgančia gatve nelyginant vandens paviršiumi žengi tiesiai prie kūdikiškų išmatų aukso tam, kad jį sunaikintum tarytum mandalą. Ji jau atliko savo darbą, buvo ištarta, ja pasakyta viskas, kas norėta, ji išsipildė.

Žengi ten, prie mandalos, visas susikaupęs, žinodamas, ką daras, nebeatsakingas už tai, kad tavo ištartas žodis buvo nesuprastas. Vis dar išlikdamas lyg neišgliaudytas riešutas, pilnas savojo branduolio, pats sau pakankamas ir vis dar tebeprieinamas tiems, kam lemta tave išgliaudyti, žengi su Budos šypsena. Galbūt netgi mėgaudamasis tuo, kad vis dar nesi suprastas, suvirškintas – kaip tik dėl to galbūt vis dar gyvas, dar turintis kai ką svarbaus savo ateityje, visas pilnut pilnutėlis ypatingos sėklos.

Eini lygiai taip, kaip verstum knygos puslapį, kurį ką tik perskaitei balsu savo mylimam žmogui ir staiga pastebėjai,

kad į tavo virpančią balsą, krečiamą teksto elektros, jis atsakė žiovuliu ir apsiblaususiu veidu.

Vis dėlto puslapis buvo perskaitytas, skaitydamas jį gyvenai, lyg būtum suprastas ir įdomus, ir nesvarbu, kad tasai puslapis niekada nebus skaitomas dar sykį.

Gėlė nužydėjo, žmogus nugyveno savo gyvenimą, dabar žydės kitos gėlės, gyvens kiti žmonės, bus skaitomos kitos knygos, verčiami kiti puslapiai, tačiau praeitis kurį laiką vis dar bus prisikabinusi prie tavęs, jos kotelio, lyg didelė sunki švytinti kriaušė*. Jos buvusį žiedą žyminčioje vietoje vis dar liepsnoja Didysis Sprogimas, kurio šviesoje tu dabar ir eini per savo sapną, gerai matydamas ir naktį, ir gatvės dangą, į kurią išžiūrėti paprastai nerandi laiko. Pagarbiai ir išdidžiai žengi per išmatas, kurios galbūt reiškia tavo paties praeitį, panašią į kriaušių košę.



Marius Zavadskis. Metai. 2010

Griūvančio miesto grožis. Savižudybė slepia šventą pirmykščio beformiškumo ilgesį. Ji turi tą patį kodą kaip ir pirmapradis to, kas griūva, grožis, kuriam neatsispiria smėlio pilį staiga panūdęs sugriauti vaikas. Šis vaikas vieną gražią dieną galbūt nusuks galvą papūgėlei, o dar po keliolikos metų pakels ranką prieš save patį.

Griuvimas turi laike ištįsusią keturmatę formą, ir ji galbūt niekuo ne prastesnė nei daikto forma, kurioje jis buvo įsikūręs iki griuvimo. Dūžtantis langas turi skaisčią ir svai-gią formą, kurios trumpalaikiškumas yra vienas iš jos grožio katalizatorių. Dužimo ar sprogimo formos laike ir erdvėje ribotumas sudaro šios formos savastį, ir ji gali mus pakartotinai pakerėti, kai vaizdo juostoje stebime nufilmuotą sulėtintą vyksmą. Šis perkeistas stebimas vyksmas yra toks pat papildomas formos grožio liudijimas kaip ir savo apibrėžtyje neišsitenkantis juokas, virpinantis visą berniuko, kuris ką tik išdaužė langą, kūną.

Tas juokas yra nelyginant išraiška žinojimo, kad ką tik buvo prasibrauta pro sustabarėjusio gyvenimo struktūras, kad ką tik buvo pravertos durys anapus. Anapus įprastų daiktų formų, kiton, beformiškumo ir dvasios karalystėn.

Kažkada, kai man visiškai netikėtai teko susitikti su penktokų ir šeštokų auditorija, kuriai turėjau papasakoti, kas yra poezija, apie vieną iš poezijos bruožų sakiau, kad joje kalbama tai, apie ką paprastai gyvenime nešnekama. Poezijos svetimumas įprastam gyvenimui, jos nenaudingumas yra jos esencija. Dūžtanti ir griūvanti forma gyvenime

yra tokia pat trumpalaikė ir panašiai nenaudinga. Todėl gyvenimui ji beveik svetima. Tuo ji artima poezijai, jei tik ji nėra pati poezija. Tiek griūtis, tiek poezija yra baltaodės karalienės tarp juodaodžių, čigonės tarp anemiškų ponų, ša-manai tarp kovos už būvį išsvargintų gentainių.

Nenuostabu, kad griuvimo grožis įvairiais pavidalais atgyja sapnuose: panašu, kad sapnuose jis randa kur kas jaukesnių santykių ir tikresnį įvertinimą nei gyvenime.

Vieną gilią miego valandą staiga esi perkeliamas į vaiskų geltonai kreminį naujamiesčio daugiaaukščių kvartalą, įkurdinamas kažkur aukštai daugiabutyje. Pro langus matai sprogdinamus ir griūvančius tokius pat daugiabučius, beveik dangoraižius, dargi tą patį pastatą, kuriame apsisotjai pats: regi, kaip aplinkui jį tarytum palaužti griūva milžiniški geltonai kreminės kreidos gabalėliai, skirti rašyti ant mokyklinės lentos ar piešti ant asfalto. Jie virsta trupėdami, skėsdami savo pačių dulkių debesyse. Jie panašūs į čiaudulį ar jo metaforą.

Žvelgdamas į visa tai jautiesi, tarytum būtum pusiau vaikas, kuris ką tik išdaužė langą, ir galbūt pusiau savižudis, kuris, nors ir nesižudo pats, visiškai pritaria tam, kad jau kitą akimirką kažkas susprogdins ir tą daugiabutį, kuriame jis įsikūręs ir iš kurio stebi šią fantastišką miesto griūtį – ji kur kas mažiau monotoniška nei pats miestas, ji už jį daug elegantiškesnė. Ir ji nepalyginti galingesnė nei miesto statyba, kuri neapsiėjo be rutinos ir nuovargio, apkrečiančio žmones mirtinai besiraukšlėjančių veidų liūdesiu, atspindinčiu jų lėtos mirties idėją. Griūties laikas nepalieka laiko liūdesiui ir senatvei, iki paskutinės sekundės jis yra gyvas veiksmas, kuriame mirtis panašesnė į gyvybę nei į nebūtį.

Sapne staiga esi įvesdinamas į specialaus spektaklio teritoriją, kurioje matai niekada ligi šiol nematytą ir galbūt paskutinįsyk gyvenime matomą neįtikėtinai saulėtą ir didingą reginį. Griūtis čia išsiskleidžia lyg milžiniškas žiedas, paskleisdama savo užkrečiamas beformiškumo žiedadulkes. Jai pavyksta tave apvaisinti, tik nežinia kuo. Ir šis apvaisinimas yra liudijimas, kad tu ir griūtis esate giminingi, kad esate tos pačios dvasios.

Šis stulbinančio grožio vaizdas tave pagauna lyg eksta-zę, kurios vibruojančiame lauke ištirpsta nuosėdos kaltės, kad dalyvauji kažkokiam nusikalstamame veiksmo.

Tiesiog grožiesi destrukcija, įžvelgdamas ten grožio ir formos kūrybą, žydėjimą, kuris sugeria galybę į statybas sudėtos energijos, susiurbia ir užgožia milžinišką kiekį kitų žydėjimų. Griūties galia tolygi per šimtmečius mieste sukauptos kūrybinės energijos galiai. Galbūt kaip tik tai yra šio griūties žiedo, naujos kartos, kitos pakopos žydėjimo kaina, kurią suvoki, kad ir nesąmoningai – ši reginio kaina yra svaigaus reginio sudėtinė dalis, ir kaip tik dėl tos kainos reginys įgyja jėgos tave apstulbinti ir tu pamiršti visa kita pasaulyje.

Kartais tai nutinka su mažiausiais dalykais, ir mes staiga perprantame jų didybę. Galbūt iš mūsų atimta galimybė patirti, kaip nutinka didiesiems, kurių didybė mums nesuvo-kiamo.

Vis dėlto tai sapnas, kuriame esi parblokštas pasaulio pabaigos grožio ir kartu suvoki, kur atsidūrei ir kiek tau kainuoja šie paskutiniai didingo grožio gurkšniai, išsiskleidę milžiniški, efemeriški, iš daugybės dulmelių sukurti jau nebe šio pasaulio gėlės žiedlapiai.

Pusė tavęs teisinasi, kad ne tu juos sukūrei, ne tu už šią griūtį sumokėjai. Tačiau kita pusė linkusi patikėti, kad visą šį pernelyg brangiai kainuojantį žydėjimą, šį nepakartojamą vaizdą puoselėjai ir sąmoningai užbaigi būtent tu – tas, kuris visa tai supranta ir kuris už visa tai pasirengęs paaukoti savo paties gyvybės formą. Tu esi valia, kuri pritaria savo mirčiai, sutinka su savo vartimu dulkių debesiu – beveik su džiaugsmu, kuriame bevirpa tik mažytė visam tam besipriešinanti baimės liepsnelė.

* Fizikai priėjo išvada, kad mūsų praeitis, arba laikas, yra kriaušės formos. Mūsų praeities šviesos kūgis, juo grįžtant į buvusį laiką, praeis pro tam tikrą kiekį medžiagos, kurios pakanka erdvėlaikiui iškreivinti. Taigi šviesos spinduliai, sklindantys mūsų praeities šviesos kūgiu, yra užlenkiami atgal vienas kito link.

Rašau tau nuo Laptevų

Bijau nebegrižti, nebegalėti grižti į save, į tave ir į mus po pusantro tūkstančio dienų, po šaltų naktų pravėrus langą, miesto vėjams pučiant dūmus man į veidą, bijau negrižti iš tų šalių, kur niekaip neišsivėdina kambariai pravėrus visus langus ir niekaip nepavyksta įkvėpti to pavasario vidun.

Bijau nebegrižti, todėl ištapysiu visas mylimosios sienas švelniom šventųjų freskom, idant mana mergaitė melstų jų už mane, idant, rudenėjant, šalčio bei drėgmės lašeliams susikondensavus ant sienų, ji galvotų, jog šventieji verkia, ir pati pradėtų raudoti manęs – kad nepamirštų, kad kartotų mano vardą, tik taip galiu palikti gyvas.

Mano senelis ant kalno stato kryžių, sukala lentas, žmonės dabar turės prie ko melstis, šventą kampelį, kur link nukreipti akis, užsimerkti, verkti. Senelis greit po to dingo, dingo žmonėse, sutikęs nepažinčią, manau, darbas jau spėjo jį išlaisvinti. Nepažintum ir manęs, mieloji, čia šiaurės vėjai kasdien drasko, mano veidas duobėtas kaip vieškelis, kurio taip ir nespėjom išvažinėti prie savo namų, taip ir nepasistatytų kaime, ten, toli nuo miesto; mano akys ir lūpos pilnos dulkių, žiūriu, kalbu, jos kyla lyg koją pastačius ant nenutiesto kelio ir prikėlus debesį dulkių trumpam gyvenimui į orą, jų pilna, iki kauliukų, eini lyg samanose. Tos dulkės sumišusios su sniegu ir neviltim, čia taip šalta, nėra nei senelio, nei obelų. Mano rankos atgrubusios, mano oda maišais kabo ant kaulų, galėtum laisvai po ją palįsti, pagaliau, arčiau nė būti negalėtum. Nenoriu skaudint ar liūdint. Tavo rankos – vienintelė saulė, dėl kurios gyvenu, dvi saulės delnuose, bučiuočiau jas ir glausčiau sau prie veido. Iš manęs tuoj beliks tik idėja tavo meilei, kad turėtum apie ką galvoti, aš klaidžioju maumedžių, kėnių, pušų giriose. Vien ilgesys – visa tai nesibaigs, nėra tikslo, kur link judėti, pažanga čia neegzistuoja, pažanga Laptevų dar nepasiekė, čia kryžiai dar stovi.

Pabusk, susimildamas, kažką tu pamiršai – ne čia tava tremtis. Atsimerk.

Pramerkęs akis matau lubas, jos tokios žemos, kambarėlis menkas. Pažvelgiu pro langą, čia Šiaurės jūra, šiaurinės jūros liko mano sapnuose, kvėpuoju – aš esu laisvas ir mano teisė rinktis kalėjimą, renkuosi tremtį, šaltį ir kito kranto ilgesį. Valgau košę plonyčiu metaliniu šaukštu, visi daiktai lyg netikri, lengvi, buki – kad neužmuštum jais žmogaus; idėjos kaip ir žmonės – jos slopina, jos žudo degradacija, čia nėra net už ką kovoti, atrodo, tikėjimo nebereikia. Žmonėms čia gerai sekasi, nebereikia Dievo, jie garbina patys save. Ir kryžių, mieloji, skersai sudėję dvi netašytas lentas, niekas nekala ir nekasa žemėn ant kalnelio.

Taip šalta, juodos jūros gelmės skalauja krantą, kažkur, kiekvienas jaučia horizonto ilgesį, kažkur yra kitas krantas, ten lau-

kia, daugelis nežino, kas, bet laukia. Skaudžiau, kai žinai – mergaitė ten gražo rankas ir skaičiuoja laivus horizonte, ištrėmiau pats save, o dabar bijau nerti giliau, jūros juodumon, bijau negrižti, mieloji, į save ir pas tave, čia taip šalta, visi po vieną kerta medžius ar sėdi mažose valtelėse, žvejoja auksinės žuvelės, tiek daug norų, vilčių ir teisių, toks didis ir galingas jų žmogus, tik jo visuomenės sutartis dūli šaldiklyje kartu su šaldytais tunais ir eršketais, sušalusi, apšarmojusi, duok, drauge, ranką, šaukiu į jūrą ašarodamas. Bet čia niekas neatsiliepia, čia niekas kryžių nebestato.

Rankų pirštais skaičiuoju krovinius vagonus, jų neužtenka, skaičiuoju iš naujo, turėtų būti 55, aš kaip dešimt, taip dešimt tesuskačiuoju. Nors ant rudų vagonų žėri nauji naftos bendrovių pavadinimai, sufleruodami, kas viduje, žinau, jie ten veža žmones, gražiai suguldytus vienas ant kito; nuogi, jie visiškai nesijaudina, tie žmonės labai gražūs, jie puikūs! – nepažinę aistrų ir klaidų, meistriškai save valdą. Aš tupiu po egle, traukinys lekia pro šį laukinį, civilizacijos beveik nepalietą kraštą, skuba, veža tuos žmones į vergiją, ne kitaip.

Aš esu laisva vaidilutė tavo miškuose, brauk delnu per jų, ar jauti, kaip švelnu ir gera, kaip kutena, ar jauti, čia tavo netašytų lentų kryžius, jis grįžo į tėvynę, belieka surasti jį, atkasti iš po žemių, sugrįžk, mums reikia tavęs prie kryžiaus.

O mūsų visuomenės sutartis atėjo su krauju nuo Laptevų, nuo mažo žmogaus ir stipriai susikibusių rankų, traukiančių žmogų lauk iš negandos, o mano sutartis prasideda sulig tavo rankomis, mylimas, ir baigiasi nuo Talino iki Vilniaus, ir baigiasi su ginklu rankose, kad kitą kartą būtų iššautas bent vienas šūvis.

Pabusk, ne čia tau vieta. Atsimerk iš šios realybės, ši jūra ne tavo.

Keistas vanduo iš ne savų debesų krenta lyg rūgštinis medus. Matau: ne čia man vieta. Žinau: ne čia man vieta, šitos durys per daug sunkiai varstomos, čia pernelyg gera ir saugu, obuoliai apvalūs ir gražūs, noriu savo, noriu pakelti dėmėtą antaninį, nusivalyti į kėnių klešnę ir čia pat senelio sode, prie suklypusių obelų suvalgyti. Mano namai ne čia, ne šita mano realybė, tai kaip netikri deimantai, spindintys tau ant kaklo, žvilgantys mūsų miegamajame ant grindų, lovos, semiu juos saujomis, bet jie netikri, netikri, apipilu tave jais, o tu vis dar kartoji mano vardą, *sugrįžk, čia sienos verkia*, čia ne mano pasaulis, mieloji, man reikia nešlifuoti deimanto, vieno, tavo delne. Stoviu ant uolos, krantas toks svetimas, kur kopos, kur pušys, gintaro krantas, aš krentu į bangas, miela, aš tuoj parplauksiu per šituos Laptevus pas tave.

MARIJA ANTANAVIČIŪTĖ

ZITA MAŽEIKAITĖ

•
*Pasikeitė
girių kaimelio kapinės.*

*Pasitraukė šilagėlės
(pavasariais
eidavom jų žiūrėt
kaip stebuklo).*

*Nurauti,
kirviu ir dalgiais kapoti
išnyko viržiai,
bruknės,
čiobreliai.*

*Už tvoros atsidūrė
perkūnropės,
baltieji narcizai,
saulutės.*

*Nebeliko
drevėtos pušies
ir pelėdos ūbavimo.*

*Senieji kryžiai
sudeginti.*

*Blizga
juodas granitas,
dirbtinės žvakės,
nevystančios gėlės iš Kinijos,
burzgia žoliapjovė.*

*Meletos klykavimas,
toks veriantis
kaip amžinatilsį
dzūkės rauda.*

Visi laiškai – žirafos¹

*Labas labutis, kronopai kronopai, pats geriausias, pats didžiausias, pats šauniausias, pats tvarkingiausias, pats mandagiausias ir pats stropiausias iš visų vaikų!*²

Pridėkim, kad Boni ir Klaidas tau per daug krikštatėviai ir jiems per daug gyvenimas verda, kad tu nežiūrėtum, kas dedasi ant pasaulio viryklių.

Pridėkim, kad Salvadoras Dalí man per daug tėvas, o aš pernelyg jo dukra, kad man ūsai augtų, ir sakau jam vis *stop*. Pridėkim, kad tu per daug sūnus, kad tau ūsai neaugtų. Leisk man iki rytojaus užmiršti ūsus ir man niekas neprikiš, kad rašau apie ūsus.

Dabar galim išsiaiškinti, ką pridėjau aš ir ką pridėjai tu, galim išsiaiškinti kiekvienas sau atskirai, nes aš pati nežinau, ką reikia sakyti kartu, gal ir žinočiau, ką sakyti, jei apalpčiau, iš galvos išsiimčiau tris rutulius ir tapčiau ilga ilga – trijų kambarių ilgumo.

Judu link laiško pradžios ir niekaip neužbaigiu tos pradžios. Mikliai pasakysiu, kad priešaky sukuistas kilimas, iš kurio ateina batuotas stalas ir suka chaosus, pradėjau klaidžioti spėlionėse, kodėl vis pametu galvą žiūrėdama į batuotus stalus ir šaukiu kaip gyvas stalas. Šaukiu kaip gyvas stalas, nes šiame gyvenime yra skulptūrų ir dabar sėdžiu ir priklausau statuloms, nes, prižadu, aš nejudu, ir pavyksta, blogiau ar geriau.

*Įsivaizduokite strutį su raginiu arbatinuko dangčiu ant galvos, dviratį, suplotą tarp dviejų mašinų ir sulankstytą, negražiai nuplėštą lipduką, kur vyrauja nešvari violetinė spalva ir kažkoks traškėjimas.*³

Įsivaizduokite mano dvasingiausią piešinį – žmogų be nosies, visą nosių šalį, visus Dovyduš su nosim, mane su nosim, šimtą prakąstų obuolių ir žodį *Dovydas*, įsivaizduokite susuktą ligos vyrą ir tris žmones šalia jo – moterį, mo-



terį ir vyrą, ir kad jį pabučiuoja ne tos moterys, o Juozas Aputis.

Priimkite, gerbiamasis, mano prakąstus obuolius ir dvasingiausią piešinį – žmogų be nosies.

Stveriuosi už šių batuotų stalų, arbatinuko dangčių, už suplotų dviračių, už žmogaus be nosies, o tu sėdi užsimerkęs ir taip dvasingai, atrodo, kad viduje turi šešiolika daiktų, višta ne daiktas. *Siaubingos Milžiniškos Būtybės reikštų antis arba vištas, nors nereikia atmesti galimybės, kad tai iš tiesų yra žmonės.*⁴

Gal tu irgi vaikystėj sėdėjai ant laiptų su auksiniu triko ir dūkai, varteisi, kutenai vištas, o į visą dūkimo verpetą įsiterpė dėdė su dangaus pasiuntinio mantija – „višta ne katė ar šuo, kad žaistum“. O tu glostei, nesusitvarkei su vištom,

nes „jos kaip žmonės, tik ausyčių neturi“. Žinoma, jei gerai įsižiūrėsime į vištas, pamatysime, kad ausų joms ir nereikia, nors kai koks nors žmogus nusprendžia, jog jam nereikia kairės ausies, ir ją nusipjauna, žmonės stebisi. Bet jei gerai įsižiūrėsime į šį žmogų, pamatysime, kad kairės ausies jam nė nereikia.

*Kad pravirktumėte, sutelkite vaizduotę į save patį, o jei-gu jums tai pasirodys neįmanoma todėl, kad esate įpratę tikėti išoriniu pasauliu, pagalvokite apie antį, aplipusią skruzdėlėmis, arba apie tas Magelano sąsiaurio įlankas, į kurias niekada niekas nepatenka.*⁵

Dėl Vincento van Gogho kėdės su palikta pypke! Kas paliko mane ant kėdės su lape, žinote, kėdė turi pavadinimą, kėdė turi tris dešines ir vieną kairę koją, kėdė turi kažkokią nelabai lapę ir kažkokį nelabai žmogų, kambarys atsiduoda nelabai žmonėm ir nelabai lapėm, jie užima svarbią vietą ant kėdės ir visi seka paskui nelabai lapės, nelabai žmogaus ausį.

Ar aš kada nors su savo lape nulipsiu nuo šios kėdės?

Akwilė Žilionytė

¹ Visi pažymėti sakiniai paimti iš Julio Cortázar, *Kronopų ir garsenybių istorijos*, iš ispanų kalbos vertė Jordana Gonzalez ir Diana Matikonytė, V.: Alma littera, 2008.

² Iš „Princo auklėjimo“, p. 71.

³ Iš „Kazuaro portreto“, p. 51.

⁴ Iš „Geografijos“, p. 43.

⁵ Iš „Instrukcijos, kaip verkti“, p. 6.



Pabaiga. Pradžia Nr. 40

Pateiksiu dar vieną frazę, kurią galite perskaityti tekste. Pateiksiu dėl dviejų priežasčių: pirma, dėl pačios frazės turinio, antra, tam, kad suprastume, kaip sunku skaityti tai, kas parašyta. Reikia turėti kažkokį ypatingą žvilgsnį, nesutampančią su frazę sudarančių žodžių supratimu. Sakyčiau, metafizika – mintinis herojaus apdaras. T. y. minties srityje, meno srityje herojus užsiima metafizika. Šiuo požiūriu Proustas – metafizinis rašytojas, Poundas, Eliotas – metafiziniai rašytojai, ir daugybę kitų XX a. figūrų galima taip pavadinti. Tačiau kad tai perskaitytum, *pamatytum* – pats turi būti metafizikas. Vadinasi, reikia mokytis būti metafizikais. O išmokti galima iš tikslų frazių. Jos yra... Evangelijoje pagal Joną Kristus sako daugmaž taip (verčiu iš prancūziško teksto, nežinau, kaip yra rusiškame): „Valanda atėjo, ir ji – dabar.“ O toliau iš esmės kalbama apie prisikėlimą. Labai keistas frazės kontekstas, jei įsigilinsime. Štai šią frazę reikia skaityti herojiško entuziazmo problemos kontekste. Evangelija regi laiką kaip neturintį privilegijuotų taškų. Kiekvienas momentas – *paskutinė valanda*. Ši frazė kalba apie paskutinę valandą arba istorijos pabaigą. Ir turime suprasti, kas yra „istorijos pabaiga“. Mat sakant „istorijos pabaiga“ bet kuria kalba suprantama, kad baigiasi žmogiškoji istorija, baigiasi šio pasaulio istorija ir prasideda kažkoks kitas pasaulis, esantis už šio pasaulio arba po jo. Vis dėlto Evangelija kalba visai ne apie tai. Kartojų, imkime ir pamėginkime perskaityti. Čia kalbama apie paskutinę valandą; Kristus sako, kad paskutinė valanda. Kartu aišku, kad turi omeny ne pasaulio pabaigą, įprastą apokaliptinį religinį terminą. Kad pasaulis nesibaigia – tai žinome empiriškai. Žinome, kad mirusiųjų prisikėlimas *po* gyvenimo ir t. t. – visa tai čia netinka. Vadinasi, žinodami nežinome. Čia pasakyta: paskutinė valanda. Baigiasi istorija. Ir baigiasi ne taip, kad būtų galima sakyti: štai, tarkime, gyvenau I a., o VI a. bus istorijos pabaiga. Filosofiniu požiūriu tai reikštų, kad yra privilegijuotas laiko momentas, pažymėtas VI a., ir ten – istorijos pabaiga. Ne, kažkas, kas yra pabaiga arba *brandus užbaigimas* (prisiminkite, kalbėjau apie brandumą tiesos minutės kontekste), neturi *išskirto laiko momento*. Bet kuris laiko momentas gali būti paskutinė valanda – valanda, kai reikia baigti *savo* istoriją. Baigti savo patirtį. Ir *atlikti poelgį*. (Tokios mūsų sielos gyvenimo tiesos visiškai nepriklauso nuo jų religinio apdaro. Tam tikrus dalykus galima pasakyti tik religine kalba. Ji neatsitiktinai egzistuoja. Tačiau tokios tiesos nėra tikėjimo dalykas, tai mūsų sielos gyvenimo tiesos.) Tai štai, grįžtu. Man ši frazė sako štai ką: jei neprisikeli gyvenime, neprisikelsi ir po mirties. Kristus sako, kad prisikėlimas vyksta *čia, gyvenime*, ne kokiame nors gyvenimo tarpsnyje, po kurio ateina kitas ir ten kažkas įvyksta. Tai nėra laiko dalijimas pagal horizontale, leidžiantis privilegijuoti kokius nors momentus, – tai pjūvis vertikale. Ir ši vertikale gali paliesti bet kurį laiko momentą. Kaip tik todėl, tarkime, šiam aktui nėra ritualo. Nėra laiko hierarchijos. Paaiškėja, kad mūsų sielos gyvenimas išsidėstęs vertikaliai laiko srauto horizontale atžvilgiu. Ir bet kurią akimirką... net šeštadienį galima gydyti žmogų, nors pagal žydų tikėjimą tą dieną apskritai nieko nevalia daryti. Juk taip? Tačiau žinote, kad Kristus „atšaukia“ šeštadienį, nes gyvena matmenyje, kuriame klostosi žmonių likimai. T. y. gyvena ontologiniame matmenyje, kuriame nėra tokio laiko dalijimo. Ontologiniame matmenyje bet kuris momentas gali būti paskutinė valanda, kai turi sutelkti ir užbaigti savo patirtį, kad daugiau nereikėtų prie to grįžti. Pvz., kartą visiems laikams ko nors išmokti. Ne ką nors padaryti, paskui atgailauti, paskui vėl daryti tą patį ir t. t. (pasakojau jums apie ydingos begalybės, į kurią įsisuka žmogus, grandinę), o patekti į *struktūrą*, kurioje nesikartoja atgailos priežastis. Kas nesikartoja? Kaip tai užšifruota? Tai, kas kartojasi, vadinama antrąja mirtimi. Tarsi nesukramtytas kašnis, kurį visą laiką žiaujojame. Pragariška bausmė. Amžinai darysite tą patį arba amžinai mirsite. Ne numirti kartą visiems laikams, kaip dera „geram krikščioniui“, o mirti *antra mirtimi*. Arba *amžina mirtimi*. Visą laiką mirti, mirti ir mirti... Išties, paklaikyti gali nuo tokio pragariško paveikslų. O dabar prisiminkite sceną (neatsitiktinai ją primenu): hercoogas Germantas lankstosi priešais Marselį, reikšdamas užuojautą dėl senelės mirties. Jis amžinai lankstysis, nes „nesužiaumojo“ formos, kuria išsakoma užuojauta. Tai neatliktas darbas. Germantas jo neįvaldė savo laisvos sielos lygiu, kai atjauta arba užuojauta atsiranda nelaimės taške, visiška atjauta kito nelaimėi. Jis eikvoja nusilenkimų atsargas, susikaupusias aristokrato keliuose. Ir nemato nelaimės, nejučia jos. Kodėl? Todėl, kad blogas? Nagi ne. Todėl, kad čia pažeisti jausmo dėsniai. Jausmo prielaida – visiškas buvimas (*prisutstviye*), tačiau jis neįmanomas, jei viena koja arba abiem įklimpai tame, kas nepadaryta.

Dabar pateiksiu kitą pavyzdį. Iš Platono „Valstybės“, kurioje figūroja garsoji anapusiniame pasaulyje vykstanti pasirinkimo scena. Mirusiesiems suteikiama galimybė iš naujo rinktis, ir tai stebi žmogus, iš tikrųjų nemiręs; paskui jis grįžta į žemę ir pasakoja, kas vyksta aname pasaulyje. Tarp kitų

ir tokią įdomią detalę. Vienas žmogus pasirinko tironiją. (Jam buvo pasiūlyta rinktis. Ant popierėlių surašyta, kuo nori būti, ir renkiesi. Ant vieno popierėlio buvo parašyta „tironas“. Ir žmogus pasirinko lapelį „tironas“.) Kodėl? Ogi todėl, daro išvadą Platonas, kad jis gyveno „gerai saugomoje valstybėje“. Sutvarkytoje tironijos valstybėje, kurioje buvo griežtai laikomasi visų visuomenės įstatymų. Jis įprato jų laikytis. Jis, sako Platonas, laikėsi įstatymų, nepatyręs išmėginimo. Niekada nieko gyvenime neišmėgino. Gyveno įstatymų tvarkomoje valstybėje ir priprato, kad tvarka palaikoma. Ir štai pasikartojo tai, kas nebuvo padaryta, t. y. neišmėginta, neišaugo iš jo paties sielos. Jis kartoją aktą, t. y. savo būtų tironiškoje valstybėje, o paskui pasibaisėjęs sužino, kad tirono likimas neatsiejamas nuo daugybės nelaimių, tarp kurių – ir savo vaikų rijimas. Tačiau buvo vėlu. Jis jau pasirinko (šia scena aiškinu, ką reiškia neatlikto darbo našta, to, kas neprišikėlė gyvenime, našta). Jam nebuvo paskutinės valandos. Jis nebaigė istorijos. Jei ką nors darai, *tu* darai. O šis žmogus, gyvendamas tironiškoje valstybėje, nebaigė savo istorijos. Gyveno pagal įprotį. Tvarka jam atrodė savaime suprantama. Jis nežinojo, kad tvarka kainuoja kraujo, rizikos, kad ji turi išaugti iš asmeninio išmėginimo. Jis niekuo už ją nesumokėjo. Taigi nebaigė – kokia prasme? Jis neatsiliepė. Jam buvo pasakyta: tai paskutinė valanda, jei nori prisikelti. O jis, akivaizdu, neišgirdo (dabar kloju vieną epizodą ant kito). Ir jis pasikartojo nelaimėje. Jam lemta praryti savo vaikus. Tai, žinoma, metafora. Tačiau žinote, kad tironas visada ryja visa, kas pasitaiko aplink oraus ir savarankiško. Net jei tas orus ir savarankiškas nerezga sąmokslų prieš jį. Pvz., neužsiima politika. Tačiau tironas iš esmės negali pakeisti aplink aukštos idėjos žmonių. Jis juos ryja. Tai šifruoja frazė „ryti savo vaikus“. Dabar pamėginsime padaryti išvadą. Tik aš jos neįstengsiu padaryti. Išvada – kaip tik tai, dėl ko visa tai kalbėjau, – turi įvykti visose galvose. T. y. kaip skaitome frazes, – kaip sudėtinga ir kartu paprasta perskaityti: „Valanda atėjo, ir ji – dabar.“

Tai štai, grįžtu prie herojiško meno, – dabar aišku, kodėl visa tai pateikiau. Herojiškame mene žmogaus gyvenimas – ir dvasinis, ir moralinis, ir socialinis – vyksta tarsi vertikale. Ne horizontale. Horizontale vyksta tolygus judėjimas. Yra laiko srautas. Laikas bėga, teka linija. Žinote, kad laikas vienmatis (skirtingai nei erdvė, kuri bent jau trimatė). Ir šiame laike manoma, kad yra gyvenimo laikas ir mirties laikas. Arba – yra *šio* pasaulio laikas ir kito pasaulio laikas. Na, tarkime, geresnio pasaulio. Arba Dievo karalystė. Evangelijai ir herojiškam menui (arba herojiškai sąmonei) Dievo karalystė – šio pasaulio pjūvis vertikale. Ji kerta šį pasaulį bet kurią akimirką. Ir, pasak Čiaadajevo, mes nesame atskirti nuo kito, teisingesnio, geresnio ir pan., gyvenimo, nuo pomirtinio gyvenimo mūsų neskiria duobkasio kastuvai. Šis gyvenimas ne paskui ateina. Jis – *pjūvis vertikale*. Jis – mūsų *kito*, dvasinio gyvenimo pjūvis. Žodžiais „paskui“, „pomirtinis“, „geresnis“, „tobulėti“, „aukštėti“, „nemirtingumas“ nerangiai ir bejėgiškai mėginame nusakyti tam tikras mūsų pačių būties savybes. Šias savybes reikia mokėti išvelgti už žodžių. Nepriimti šių žodžių paraidžiui. Proustui (kaip ir Dantei) ir visiems tiems žmonėms, atkuriantiems herojiško meno tradiciją XX a., menas buvo įrankis ir priemonė atlikti vertikalų *šio* gyvenimo pjūvį. Ne atidėlioti kitam laikui, kai baigsis *šis*, gyvenimo, laikas, ne perkelti į kitą pasaulį, nuo kurio mus skiria mirties data, štai numirsim – tada. Na ne, ne taip sutvarkyta. Ir kiekviename Prousto puslapyje susiduriate su fraze: kitas, realus, gyvenimas arba – menas realesnis už kasdienį gyvenimą. Kokių požiūriu realesnis? Tuo požiūriu, kad menas, t. y. stipri forma, yra vertikalaus gyvenimo pjūvio įrankis. Įrankis, kurio padedami čia prisikeliame savo jausmais, mintimis ir būsenomis. Herojus – tai žmogus, kuris visiškai esti (*prisutstvujet*). Germantas nesti greta nelaimės. Mat jis iš dalies praeityje, atlieka kažkieno sugalvotą ritualą, kuriuo reiškia ma užuojauta. Jis ne dabartyje, ne ten, kur pasakyta: tai paskutinė valanda. Germantas nesti, nes yra iš dalies neatliktoje praeityje. Taigi apgręžkime: turime šansą ką nors pajauti ne todėl, kad esame jautrūs, pvz., sielvartui, o todėl, kad esame. Dabar kalbu ir apie literatūros, ir apie filosofijos keblumus. Kartojų: ką reiškia pajauti? Pajauti svetimą sielvartą... Juk tai šansas būti priklausomam ne nuo savo paties jautrumo, ne nuo nervų dirglumo, o nuo to, esi ar nesi su visomis savo galimybėmis šio atvejo akivaizdoje. Juk „nesi“ irgi pagal tam tikrus dėsnius. Įstrigai praeityje – vienas iš tokių dėsnių. Vadinasi, ne jausmas ir ne jautrumas, o kažkoks įrankis arba forma, leidžianti būti, yra jautimo būdas. Ir jei forma tave sutelkė arba tu susitelkei formos padedamas, tada visiškai esi, tada pajausi. Atsiversi tam, ką matai. Atsiversi svetimam skausmui. Ir kartu nepriklausai nuo savo jautrumo atsitiktinumo. Savyje neįjojiesi šaltinius to, kas nutiks. Tai ir yra herojus. Vienas Johno Donne'o eilėraštis svetimam vaizdu tam tikros užsiapvalinusios būtybės, kuri visiškai susitelkusi gali nesuirti ir laikytis visatos gelmėse, ten, kur nelaimės, kur kenčia žmonės. O nesusitelkęs pasakys: kaipgi įmanoma ką nors daryti, jei aplink blogis. Taigi apie herojų negali pasaky-

ti, kad jis nemato blogio ir sielvarto, – jis niekada nemano, kad blogis ir sielvartas leidžia jam nebūti tuo, kuo jis pašauktas būti. Žinote, labai dažnai kitų skurdas, kitų sielvartas yra tarsi atleidimas, kurio ieškome tam, kad nieko nedarytume. Neatliktume, neišbandytume, nepagalvotume ir t. t. Štai ką Proustas gvildena kalbėdamas draugystės tema. Proustui draugystė buvo prarastas laikas, nes ji tave atitraukia nuo tavęs paties, didžiausios tavo mįslės. Draugystė tariamai išsprendžia šią mįslę, mat kalbėdamiesi visada pasirodome kaip gatavi, užbaigti žmonės, nes kažką perteikiame (juk negali perteikti kitam, jei pats viduje nesi užbaigtas). Tai iliuzija, kad esame pas save pačius. O iliuzijos pavojingos. Vadinasi, dar vienas herojiškos sąmonės bruožas – tai *sąmonė be iliuzijų*. Proustui visas bėgimas ieškant tiesos, tarp kitko ir pavydulingo žmogaus bėgimas ieškant tiesos apie mylimąją (ištikima ji jam ar neištikima, jei neištikima, tai su kuo), visas šis bėgimas, atsispindintis ir santykiuose su vietomis, vardais, tarkime, su aristokratais Germantais, kurių vardas jam dar magišką poveikį, su žodžiu *Venecija*, kuriame visas žavos pasaulis, – ar tai ne iliuzija? Tai štai, pereiti mylimosios arba jos išdavysčių paiešką, pereiti santykius su patraukliais herojiškais aristokratų vardais, su patraukliais miestų pavadinimais – pereiti visa tai, pasak Prousto, „iki paskutinės iliuzijos, kurią reikia sunaikinti“. Štai ką vadinau žiaurumo filosofija.

XX a. – organizuotų iliuzijų, organizuotų mitų amžius, tad išauga mus slegiantis svoris, būtinybė būti žiauriems savo pačių atžvilgiu, t. y. eiti iki paskutinės iliuzijos, kurią reikia sunaikinti. Tai ne tos tiesiog mielos XVIII ar XIX a. iliuzijos, tai kolektyvinės ir gana kruopščiai organizuotos iliuzijos. Ir pereiti jas labai sunku. Šį perėjimo kelią, perėjimo pastangą ir vadinu heroizmu. Iš tikrųjų visus šiuos žodžius galima pakeisti ir kalbėti apie darbą. Dirbti reikia. O dirbti labai sunku, ir mes vengiame darbo. Juk šios iliuzijos XX a. juolab stiprios, nes, būdamos organizuotos, jos tyčia sukonstruotos taip, kad sukurtų žmogui aiškos sąmonės būseną, tarsi jis supranta pasaulį, ir kartu išvaduotų jį iš darbo, būtino tam, kad apskritai ką nors suprastum pasaulyje. Organizautos iliuzijos – tai schemos, paprasčiausiu būdu talpinančios pasaulį štai tokio... dydžio galvoje. (Pažvelkite į socialdemokratijos istoriją ir nustebę pamatysite sukrečiantį paveikslą: štai tokio dydžio socialdemokratinė korporantų galvos talpino labai sudėtingą pasaulį. Talpino taip, jog jiems net nereikėjo dirbti, kad suprastų. Antai jau Kautskis pateikia ištisą filosofijos istoriją, kurioje Platonas ir Sokratas – aristokratinė reakcija. Viskas suprantama. Demokritas – graikų demokratinė jėgų atstovas. Tai prasideda nuo Kautskio. Manote, viską sugalvojo tarybiniai kretinai antrajame dešimtmetyje? Na ne, ką jūs... Tai sugalvota garbingoje Vokietijoje, XIX a. pabaigoje.) Tai štai, schemos baisios tuo, kad jos mus tenkina, nes yra aiškos ir suprantamos ir išvaduoja iš darbo. O herojiškas menas arba herojiška sąmonė – tai laisvės ir atsakomybės darbo suvokimas. Siaubinga našta, dabar ir laisvės našta, kurią žmogus bet kokia dingstimi nori nusimesti. Kadangi nieko neįmanoma be darbo. Antai be darbo neįmanoma net paprasčiausio jausmo sužinoti. Juk nuolat susiduriame su tuo, kad, pvz., teisingumui nepakanka teisingumo jausmo. Meilei nepakanka meilės jausmo. Paaiškėja, kad reikia dirbti, nes teisingumą nustato forma, ir jausmai nusistovi per meną (meną plačiąja šio žodžio prasme, nebūtinai poeziją, literatūrą ir t. t.). *Menas kaip stipriai suręstos formos produktas*. Prisiminkite – kaip tik tada, kai Proustą labiausiai užvaldydavo meilė tėvams, tėvai jį atstumdavo, ir jis to nesuprasdavo. Likdavo vienas su savo neaprepiamu, didžiuliu meilės jausmu, nuostabiu jausmu, ir jausdavosi neteisingai ižeistas, nesuprastas. Žinoma, kontaktas neįvyko dėl paprastos priežasties – prieš tai berniukas voliojosi isterijos apimtas ir kankino tėvus. Kaip tik tada, kai *tu* kupinas meilės jausmų – nepavyks. Tėvų atžvilgiu tai dar pataisoma. O štai su mylima moterimi susitikai ir – nieko neįvyko. Neįvyko bendravimas. Buvau kupinas tokių gerų ketinimų, taip puikiai mylėjau!.. Arba minties srityje – aš juk to nenorėjau! Žodžiai „nenorėjau“, „buvau taip gerai nusiteikęs“, „ketinau“ priklauso prie draudžiamų žodžių. Draudžiamų brandžiai herojiškai sąmonei. Žinoma, jų negalima uždrausti. Žodį „draudimas“ vartojų „vidinės neįmanomybės“ prasme, t. y. kai kas nors tapo neįmanoma mums pasiekus vidinę brandą. Subrendę negalime mąstyti taip, kad paskui būtų galima sakyti, jog mūsų ketinimai buvo kiti. Na, tarkime, socialinės minties paveikslas: kuriama kokia nors teorija, perdaromas žmonių gyvenimas, paskui ten aptinkama žiojinti koncentracijos stovykla ir žmogus sako: „Aš to nenorėjau.“ Atleiskite, šitaip nebūna. Herojiška sąmonė to nepriima. Nepriima net ir kaip pasiteisinimo. Taip negali būti. Herojiška sąmonė žino, kad šėtonas žaidžia mumis, kai nemąstome *tiksliai*. Malonėk mąstyti tiksliai. Vadinasi, apskritai nemąstei. Ne todėl, kad nenorėjai – tuo momentu, kai buvo paskutinė valanda, *tada* nemąstei.

Kino savaitė

Nelaisvė ir laisvė

Ankstesnis Šarūno Barto filmas „Laisvė“ su keliaujančiu per dykumą Valentino Masalskio herojumi prasidėjo ir pasibaigė nepamirštamu ilgaplaniu vandenyno vaizdu: neramus vanduo ošė ir gyveno vietoj tų nebylių išsekusių žmonių. Naujojo Barto filmo „Eurazijos aborigenas“ pradžia ir pabaiga – laivų prigrūstoje prieplaukoje. Nuo čia pagrindinis herojus, kurį vaidina pats režisierius, atsispiria ir neria į miesto džungles. „Norėjau dar įkvėpt, gražiai gyvent“, – prisipažįsta už kadro Gena, arba Prancūzas, prostitutijos ir narkotikų verslo atstovas, sumanęs išeiti iš to verslo. Neįtikėtina, bet sodraus siužeto kriminalinę dramą, kartais pereinančią net į melodramą, režisieriui pavyko paversti egzistencine tragedija. Iš pirmo žvilgsnio pretenzingas filmo pavadinimas pasiteisina. Aborigenui nebėra čia vietos. Įkvėpt jis jau nebegali.

Kai persekiojamas Gena pelkėje užsikuria lauželį ir susirietęs virš jo kaip ištraukta iš kauto sraigė šildosi ir rauda, įtampa pasiekia aukščiausią tašką. Herojus, rodos, galėtų čia pat kristi ir susideginti. Bet išganančios mirties dar reikės palaukti. Netrukus Paryžiaus gatvelėje jis pats apatiškai atsuku nugara ir bus nušautas, ir jo kraujo lašai sužibės ant staiga suskambusio mobiliojo telefono ekrano. Išoriškai tai bus panašu į lėkšto televizinio serialo pabaigą. Bet šitaip herojus gaus siektą išrišimą.

XXI amžiaus Eurazijoje išpasakotos visos istorijos, atrodo, sukurtos visos pabaigos. Bartas, pabrėžtinai vengęs kalbančio

kino ir kalbėjęs vaizdu, dabar išsirenka standartinio trilerio siužetą, kuris kaip galingas magnetas susiurbia į vidų įvairiaplaukius žiūrovus, ir tuomet pamažu ima jiems atidenginėti sunkiai perprantamą, dėmesį prikaustantį veidą. Visai uždara, be jokios mimikos, gali net sakyti, bejausmį, su žvilgsniu, nukreiptu į save kaip ikonoje. Veidas atsiveria tik minėtoje laužo scenoje ir automobilyje su prostitute Saša, kai abudu gauna laiko pavalgyti ir daro tai laisvai kaip vaikai (arba kaip amerikiečių plėšikų porelė Boni ir Klaidas).

Režisierius pasiima sau pagrindinį vaidmenį, jis beveik nepalieka filmo be savęs ir filmo erdvė plečiasi, autorystė tvirtinama be jokios priedangos ir imitacijų. Istorijos pradžioje daug atvirų meilės (ir pornografijos) scenų, jos lipdomos viena prie kitos be pauzių, herojai tiesiog agresyviai filmuojami stambiu planu, pakvimpa net ekshibicionizmu. Dalyvauji kūnų akistatoje. Tačiau nuo kūniškų dramų meistriškai atsiplėšiama, išsitraukiamas ginklas, prasideda bėgimas, kuris turi tik vieną pabaigą. Gena važiuoja Vilniaus, Maskvos, Paryžiaus gatvėmis ir vieškeliais, eina skustuvo ašmenimis, jį lydi ribinė violončelės melodija. Bartas nė nebando vaidinti sąvadautojo, meiluzio ar žmogudžio Genos, jis dalyvauja čia greičiau kaip statistas, natūraliai sutampantis su filmo vieta ir laiku, be apsimestinės vaidybos „nešantis“ neguodžiančią filmo idėją. (Idomu, kad kadaise irgi kine vaidinęs režisierius Eimuntas Nekrošius pasiekė labai panašios įtaigos.)

Šalia tokio intravertiško Barto Genos ryškiai žiba vienintelis tradicinis dramatinis filmo vaidmuo – maskvietės aktorės Klaudijos Koršunovos Saša, porcelianinė prostitutė, svajojanti tapti ištikima žmona. Ji sutinka dalyvauti mylimo Genos bėgime, bet anksčiau nei jis pasiduoda ir sėda į atgalios vežantį traukinį. Mafijos krikštątvį su trapiom gerberom ant stalo kruviname mūšyje gavo suvaidinti Arūnas Storpirštis. Keli prancūziškai kalbantys aktoriai (filme visai įprastai skamba keturios kalbos) – vakarietiški laisvų judesių, kiek prigesintų, romantizuotų charakterių.

„Eurazijos aborigeną“ galima lyginti su klasikiniais panašios temos prancūzų ar rusų kino pavyzdžiais, tačiau akivaizdu, kad šito herojaus bėgimas ir niekur, laisvo kvėpavimo troškulus yra natūralus, prigimtinis, neerzacinis. Režisieriui pavyko sukurti naują istoriją.

Per dvidešimt nepriklausomybės metų Šarūnas Bartas vienintelis iš Lietuvos kino režisierių įrodė esąs visiškai nepriklausomas. Ir už tai Lietuvoje mažai kieno mylimas, suprantamas. Barto kūrybinėje biografijoje, net ir griežčiausiai ją peržiūrint, nėra nė vieno jam gyvybiškai nebūtinio, konjunktūrinio, neautorinio filmo. Taigi šiandieniniame mene jis atrodo kaip į laisvę išsiplėšęs aborigenas.

JŪRATĖ VIŠOCKAITĖ



Atkelta iš p. 3

Psichologinė kelio topologija

Visą laiką sukame ratus aplink tai, kur, kokioje erdvėje, kada vyksta mūsų pačių aktai. Tarp kitų ir minties aktai, švelnumo aktas, atjautos aktas. Juk (ištariau žodį „tiksliai“) jei Germantas pajustų, išsprendžiant problemą, vadinama keistu žodžiu „tikslumas“. Yra jausmo tikslumas. Tačiau jausmo tikslumas nėra pačių jautimų, kaip psichofizinių reiškinių, dovana, tai mūsų sąmonės įdirbio, susijusio su ontologija, būties dėsniais, dovana, – įvaldę šiuos dėsnius sugebame būti, o būdami jaučiame tiksliai. Tad vadinamasis tikslus aktas (žodis „tikslus“ taisykloms jausmui, šiuo atveju kalbame apie tikslų jausmą) vyksta tam tikroje *erdvėje*. Jis turi vietą. Natūralios gamtinės mūsų sandaros ir mūsų nervų dirglumo požiūriu. Vienų nervai dirglūs, kitų ne. Na ne, Germanto nervai, užtikrinu jus, tokie pat kaip ir kito, tiksliai jaučiančio, žmogaus. Nervai tokie patys. O jaučia jis netiksliai, t. y. nėra atviras ir negali suvokti to, kas vyksta panosėje, dėl kitos priežasties. Todėl, kad „mirė sau pačiam“. Mirė, nes jis – praeityje, o ten nepadarytas darbas. Tai, kas nenuveikta, ir yra mirtis. Mirusi jo sielos gyvenimo dalis. Jis mirė sau pačiam. Proustui tai buvo tarsi baisiausias dalykas: mirti sau pačiam, nepripažinti, atsižadėti mirusio – iškristi iš žmogiškų saitų ir neatpažinti Dievo. Arba neatpažinti talento, neatpažinti genijaus (šiuo atveju tai tas pat). *Nepažinti*. Kaip pažįstame? Kokie pažinimo dėsniai? Įvyksta susitikimai. Tarkime, puoliau ant kaklo tėvams, o jie mane atstūmė. Aš taip ją myliu, o ji mane atstūmė. Čia yra viskas. Yra ji ir aš esu, mudu susitikome – gyvenimo srovė neperėjo. Kodėl? Arba kodėl ko nors nepažįstu? Pvz., galiu žiūrėti į Sokratą ir manyti jo bjaurumą. O kokiomis akimis matau jo dievišką kūną, t. y. tikrąjį Sokratą, – kokiomis akimis? Koks šansas, kad Sokratas stos žmonių akivaizdoje ir jie pamatys, kas jis yra? Juk tai, kas jis yra, neregima. Kokios sąlygos, kad pamatytumė ką nors, akimis neregimą? Dirbti reikia, kad tave suprastų, nes netobulu pavidalu gali stoti tik Dievo akivaizdon, o priešais žmones nevalia – nei jausmais, nei mintimis. Kodėl? Todėl, kad žmonėms bet kokia dingstis gera nepamatyti. Antai, jei mano skonis geras, susidūręs su minties draiskalais, galiu pasakyti: fu, kokia nudriskusi mintis, – ir nepasistengti pažvelgti, kas po šiais skarmalais iš tikrųjų veržėsi pasisakyti. Juk žmonės netobuli jausmais.

Veržiasi kas nors tikra, bet žmogus neįstengia išsakyti. Negaliu išgirsti tiesiog todėl, kad jis blogai kalba. Pažvelkite į rusų disidentus – juk su žmonėmis jie šneka tokia kalba, kuria būtų galima šnekėtis vien su Dievu, nes Jis atleistų netobulumą, įžvelgtų žmogiškos kančios kūną anapus netobulos ir kvailos kalbos. Tačiau juk kalbama ne su dievais, o su žmonėmis. Vadinasi, nepasistengė, kad būtų mintis. Patys kalti. Tiesa, aš dar galėčiau išgirsti, *ką* jie norėjo pasakyti. Tačiau tai atsitiktinumas, antra vertus, žmonės neprivalo tave išvaduoti iš tavo paties darbo artikuliuojant mintį. Niekas ir niekada nesupras net ir geriausių barbaro ketinimų. Geriausių minčių. O jis išsivedęs sakys: kaip tik tada, kai buvau geriausias, kaip tik tada, kai buvau geriausiai nusiteikęs, kas nors „įdėjo akmenį į mano ištiestą ranką“. Na, ne tik akmenį įdės, blogiau atsitiks.

Taigi ką turime? Pirmą, herojišką sąmonę – tai darbo sąmonė ir, antra, nėra atleidimo arba, taip sakant, atleidžiančių instancijų, jei darbas neužbaigtas. Nėra tokių atleidžiančių instancijų. Nėra kuo remtis. Kadangi tu gali. Nėra mechanizmų. Minties mechanizmai neegzistuoja. Draugystės mechanizmai neegzistuoja. Galima kažką daryti, ir galbūt tau bus padovanota draugystė arba brolybė. O atvirkščiai – nederą. Filosofinė kalba, teorinė kalba pasakysiu taip: yra kultūrų, tiesiog neišvysčiųsių ontologinio santykio tarp tikslo ir priemonės. Tokia yra rusų kultūra. Todėl negaliu pateikti herojiško meno pavyzdžių iš rusų tradicijos. Net Dostojevskis – jei dabar mane „užvestumėte“ ir įsisukčiau į pokalbį apie Dostojevskį, parodyčiau jums jį kaip literatūrinį Chlestakovą, genialų, talentingą, kokį norite, – tai pats tikriausias Chlestakovas. Žinoma, jam pristigo gyvenimo tam, kad taptų. Reikėjo nugyventi dar keletą gyvenimų, kad jis visiškai išrautų iš savęs tai, ką rovē. O jis rovē, turime pripažinti. Naikino savyje. Tačiau nespėjo, ir todėl Dostojevskio minčių, vaizdinių ir paveikslų niekada nereikia dėlioti į sistemą; nereikia anapus jų ieškoti sistemingos filosofijos, nes tokia sudėliota sistema bus absoliuti kvailystė. O štai artistinio, neįmanomo reziūuoti jo buvimo nepaneigsi. Ir neįmanoma nuo jo atskirti minties, kaip Dostojevskio doktrinos.

Grįžtant prie heroizmo problemos, heroizmo, visada susijusio su idėja arba stiprios formos sukūrimu: herojus žino, kad turi būti darbu suręsta forma. Ja kas nors gali laikytis. Kristalas, „kalba“. Vadinasi, civilizacija – tai *kalba* (skirtinai nuo barbarybės). Teisingumas kaip civilizacijos mechanizmas – tai forma arba kalba, anaipolt nesanti mūsų galvoje (atkreipkite į tai dėmesį). Toli gražu. Štai pamėginkite pateikti sau atskaitą: kaip mes reaguojame, ko laukiame. Pamėginsime patys užfiksuoti savo barbarybę, nes nėra kito šanso būti ne barbaru. Nesužinojė, kad mes – barbarai, niekada nebūsime kitokie. Siedamas su šia forma, su neišardoma herojaus ir formos vienybe, pateiksiu vieną terminą, paaiškinantį visų problemų, gvildenamų pasitelkiant Proustą, sritį XX a. literatūroje. Įvesiu naują autorių – per pritrauką klausėte, ką būtų galima paminėti iš vokiečių tradicijos, paminėjau Rilkę, o dabar pridursiu Musilį. Šis žmogus sukūrė utopiją. Nekalbėsiu apie ją visą, paminėsiu tik vieną aspektą, susijusį su mano šiandieniniu įvadu. Galima sakyti, tai yra *tikslaus gyvenimo* utopija. Paprastai sakome „tikslą mintį“, „tikslus samprotavimas“, o Musilio atveju – tikslaus gyvenimo utopija. Jis suprato, kad tai, ko mums norėtusi gyvenime, įvyksta jame kažkaip organizuojant gyvenimą. Ir šitai organizuoti galima. T. y. įmanoma organizuoti mūsų reakcijas, tai, kas vyksta per mūsų susitikimus, nes mūsų jėgoms organizuoti buvimo pilnatvę. Žinoma, kas nutiks būnant – jau likimo dalykas. Tokia šio daugelio puslapių romano „Žmogus be savybių“ filosofija. Beje, pavadinimas juk irgi... Sakiau, kad „turtinantis nepralis pro adatos skylutę“. O kas yra turtinantis? Žmogus, turintis savybių. Ką nors iškovojęs, pasiekęs – štai toks nepateks į Dievo karalystę. Neatsitiktinai Musilį domina, kaip būti žmogumi be savybių. Juk iškovojo iš tikrųjų nėra – pasak Kierkegaard'o, mirtina liga manyti, kad kas nors *esi*. Tai negali būti tikslaus gyvenimo elementas. Nors, atrodytų, gyvenimas – netiks-

liausias iš visų įmanomų dalykų pasaulyje. Tačiau, suprantate, paradoksas tas, kad laisvas veiksmas, laisvas gyvenimo veiksmas gali būti tikslesnis už logišką mąstymą. Logišką mąstymą sudaro daug jungčių ir samprotavimų, ir tūkstantis pirma jungtis gali būti klaidinga, nes pamiršome kokius nors simbolius. O tiksliai laisvė, tarkime, buvimas sielvarto akivaizdoje, kai per atvirą tavo sielos angą įvyko kontaktas, – tai laisvės garantuotas tikslumas. Tavo jautimas visiškai laisvas. Niekur neįstrigęs. Ką reiškia „būti praeityje“? Įstrigti praeityje – koja praeityje, ranka čia. Štai kas yra nelaisvė.

Vadinasi, metafizine prasme kalbėdami apie formą, apie heroizmą, visą laiką kalbėjome apie kažkokius mechanizmus arba priemones *išlaisvinti laisvę* (žinoma, tai tautologija). Sakau – laisvės laisvė, minties mintis. Dėsnio dėsnis. Dėsnis, kuris yra bet kokių dėsnių *forma ir sąlyga*. Kokie bus dėsniai, neaišku. Laisvės laisvė – tai galima suprasti, o štai kas bus padaryta laisvėje, niekas negali numatyti, apibrėžti ar nulemti. Bus tai, kas yra – jausmas. Nagi imk jį ir sufabrikuok. Tačiau yra laisvės *sąlyga*. *Laisvė* – kaip laisvės sąlyga. Arba *išlaisvinimo* sąlyga. Tai susiję ir su laiku. Ėmęsi laiko problemos pamatysime, kad atrasto laiko problema yra išlaisvinto laiko problema. Visur virš tokio pobūdžio tikslaus mąstymo arba tikslaus gyvenimo tvyro vienas ribinis vaizdiny. Žodis „mąstymas“ čia reiškia mąstymo sąlygos *mintijimą*. Ne mąstymo aktą, analizuojamą logikos, o kažką, kas irgi mintis tuo požiūriu, kad yra minties sąlyga. Jis įvykio sąlyga. *Minties įvykio sąlyga*. Arba – *jausmo įvykio sąlyga*. Tarkime, Germanto atveju buvimo pilnatvė yra jausmo įvykio sąlyga. T. y. kito žmogaus sielvarto išgyvenimo sąlyga. Ši sąlyga tenkinama arba ne; galima aprašyti – tenkinama, netenkinama. Galima parodyti, kodėl netenkinama.

Tačiau negalima „kodėl“ terminais kalbėti apie pačius jausmus. Jei tarp jų yra matematikų, leisiu sau pasakyti: mūsų terminologija – visada metaterminologija. T. y. ne patys jausmai ir jų aprašymas; aprašymas kažko, kuo paveikiame jausmų atsiradimo sąlygas, o pats jų atsiradimas savaime spontaniškas, nedeterminuotas ir neaprašomas. Ir virš visko (nukrypau į šalį aiškindamas metateorinę arba metaterminologinę mūsų darbo pusę – ne laisvę, o laisvės laisvę) tvyro kažkoks neišsakomas simbolis, slaptas kažkokio nebuvimo (*otsutstvije*) simbolis. Kažko, kas yra, tačiau ir nėra. Ir kartu negali to apčiuopti, primena lengvą prisilietimą angelo sparnų, kurių negali sugriebti, tačiau be jų niekas nepajuda, o jų pačių nėra. Štai žiūrėkite, sakau: visiškai būti (*prisutstvovat*). T. y. būti išimtam iš visų kitų savo gyvenimo dalių ir būti dabar čia. Kaip tai pamatyti? Neįmanoma pamatyti, neįmanoma aprašyti, galima nusakyti tik neigiamais terminais. Kažkokia tuštuma, kartu ir prisodrinta. Kalbėjau apie nulį, apie lygiadienio tašką, prisodrintą ir t. t. Vaizdas, pateikiamas ir Artaud, ir Prousto. Prousto atveju plaukikas išlaisvina povandeninį svorį. Beje, šis vaizdas primena Dantės – pagal atitikimų dėsnį, ne citavimą. *Correspondance* – atitikimas būsenų, pasikartojančių žmogiškos sąmonės erdvėje. Ne atskiros sąmonės, o mūsų visų sąmonių, nepriklausomai nuo erudicijos ir citatų...

Iš: Мераб Мамардашвили. Лекции о Прусте (психологическая топология пути).

Москва: Ad Marginem, 1995
Vertė Austėja Merkevičiūtė

SIGITAS GEDA

Ei varnalėša!

2007 metai	Naujųjų pragaras
Gaubiantys esamybę	Skambina išsigandęs Kacas. – Kas yr? – Prasideda Dante. Kaimynas šaltu veidu užrakino žmo- ną pusrūsy, o raktus išmetė... – Už ką? – Nežinau. Stovi, rūko blaivutėlis. Sakau: „Vytautai, iš- leisk ją, namas dreba!“ – O jis ką? – Dar dešimt tokių čia atvesiu ir uždarysiu...
	2008 metai
	Sausio 1, antradienis
	Impresijos
	Žmonės, kurie gyvena prie upės. Kada iš aukštupių va- romos lytys, jie girdi čiuzėjimą, šiugždėjimą, šiuženimą, barkščiojimą... Ir dar dešimt tonų bei pustonių. Panašiai žmonės, gyvenantys prie girių. Kitiems užtenka vien įsiklausymo. O šiaip žmones galima skirstyti į tuos, kurie, pavyzdžiui, skaitė ir apmąstė Ekleziastą, ir – visus kitus... Pozityvistai, anarchistai, pokuistai (ne iš lenk. <i>pokój</i> – taika...).
	Yra ir tokių, kurie stačiai gyvena. Nesusimąstydami. Jie kažką veikia ir jiems neblogai sekasi. Beje, Casanovos min- tis buvo gyventi akimirka. Jeigu gyvenimas būtų vienas ero- tinis aktas... Drugelis – ir tas pašoka!
	Dar viena versija
	Širyt iš Rusijos. Apie Kalėdų Senelį, Senį Šaltį, Santa Klausą, Silvestrą etc. Morzlia – sniego žmonės, raudonveidžiai baisuokliai, apžėlę nuo galvos iki kojų. Mitiniai Šiaurės rusų protėviai. Žiemą atveždavę dovanų. Morzlia (iš <i>moroz</i> – šaltis). Keista, kad lietuviai niekaip neprisimena savo Kalėdų Močiutės! O būdavo... Jeigu randi dovanų Kalėdų rytą po eglude – tai jos būta. Girdėjau, kad ir prancūzai turi kažką panašaus. Jokio ten senio!
	Šekspyras, s. 59
	Apie tai, kad pagimdytas (vaikas) gimdo vis naują (vai- ko) formą. Jei nieko naujo pasaulyje nėra... Tai, kas pagimdyta (užgimę), gimdo naują (tą patį!), bet kitokį... Užburtas ratas. Jeigu antikos laikais jau buvo rastas tobulas kūno mode- lis, tai ar įmanu ką nors čia padaryti? Beje, lietuviškas (A. Ch.) 59-o soneto vertimas man pa- sirodė geras. Pirmas iš tų, kuriuos analizavau.
	[...] <i>Lai praeitin pažvelgus atmintis Penkis šimtus apskrieja saulės ratų, Kol knygoje, pageltusioj nuo metų, Jinai paveikslą tavo pamatys. Tuomet žinosiu, ar stebuklą tokį Mokėjo žmonės vertint lig manęs, Katraš katrą mes esame prašokę, O gal, ko gero, vietoj stovim mes... Esu aš nemažai poetų skaitęs, Jie garbino daug menkesnes dievaites!</i>
	Šekspyras nebūtų savimi, jei paleistų karūną iš savo rankų!
	Apie meilę ir moterį
	Didelė meilės poezija gali būti sukurta tik Dantės ir Pet- rarcos principais – vaizduotėje išauginus Moters Deivės įvaizdį. Moteriškoji dievybė... Žemiškesni poetai prie jos tik pri- artėja. Tarkim, net P. Širvio eilutės „Iš versmės man atnešk tą mėnulį / Ir supilki stiklinę žvaigždes“ yra... Beatričės il- gesys.
	Grigorijaus pamaldos
	Mes jį buvom įpratę vadinti tiesiog Griša. Kilęs iš Jona- vos litvakų. Šįvakar mačiau filmuką, kur jis savo anūkui pa- sakoja apie prieškario Jonavą.
	– Už rytines pamaldas močiutė pažadėdavo man 25 cen- tus, už dienos – 10 ir už vakarines – 20 centų... Kruopščiai eidavau melstis į sinagogą ir laukdavau savo honoraro... Etninius klausimus, jei tokių kildavo, sprendavo kunigas ir rabinas, nuėję meškerioti. Miestelio žydai ir lietuviai susi- rinkdavo ant kalno ir žiūrėdavo į abi meškeres. – Kunige, kimba! – šaukdavo lietuviai. – Rabine, kimba! – šaukdavo žydai. Ir Jonavos policininkas, ir pašto viršininkas mokėjo žy- dų kalbą, tik „burgomistra ne“... Pirmą eilėraščių parašęs vadui Stalinui, rusiškam Mask- vos laikraščiui, rodos, „Sovetskij pioner“... – Ėjau užsikišęs laikraštį prie krūtinės, girdėjau, kaip jis gurgžda, jaučiausi labai svarbi ir laiminga asmenybė.
	Pasislepiantys rankraščiai
	Buvo beveik prieš šv. Kalėdas. Parėjęs namo, užrašiau nedidelį tekstą apie Mesijo tariamą kasmetinį užgimimą. Žodžiu, mes švenčiame Jėzaus gimimą, bet vietoj jo kas- met ateina tas, ko nelaukiam... Mažytis bestija! Bijojau, kad paskelbtas jis gali būti ne taip suprastas. Lyg nujausdamas – dingo pats, pasimetė popierių pusnyse... Tesiilsį.
	Dar iš G. K. pasisakymų
	Jo pasakymus apie žodžio meną visad įsidėmėdavau. Jie būdavo vaizdingi, reljefiški, tikslūs. Vakar kūrybą bandė apibrėžti kaip atgailą. Girdi, juo toji atgaila karštesnė, tuo kūryba vertingesnė. Atgaila – dėl savo paties nuodėmių, dėl netobulo pasaulio... Iš pradžių žavėjausi, paskui pamaniau: – Še tau! Besimeldžianti močiutė jam ir yra kūryba... Žinoma, apie išraišką, struktūras, formas jo niekas ir ne- siteiravo. Antra vertus, mokantis vaizdingai pasakoti, regzti intri- gą, tapyti vaizdus žodžiais žmogus apie tai ir negalvoja. Jam romanas tarsi „pats pasirašo“... Jis mąsto apie esmę, žmogiškąjį turinį. Širdį, protą, sąžinę.
	Iš to, kas asmeniška
	Vakar girdėjau: – Kaip negerai, kai žmogus neturi su kuo dalintis savo gyvenimu! Išties. Dabar dalinuosi su Šekspyru. Jei pavyks bent strofa – tai bus man dėkingas. Dar juodas paklydęs šuo. Ilgom ausim, baltapilvis. Vis prašosi įleidžiamas pasišildyti, paskui tipena laiptais į gara- žus. Regis, ieško ir maistelio, bet aš bijau jį prisipratinti. Kam visas tas prisirišimo skausmas?
	Pavadinimų sąlygiškumas
	Émile’io Waldteufelio, „prancūzų Strausso“, kūrinį „Dei- mantų lietus“ kitados britai pervadino į „Aukso lietų“... Kada klausaisi, jeigu nežinotum to daikto, iš tikrųjų vaizduojiesi die- vai žino ką... Čia prisiminiau savo jaunų dienų muzikos moky- toją, draudusį mums, paklausius jo leidžiamos plokštelės, rašy- ti apie muziką vaizdais... Gera mokė žmogus!
	Sausio 2, trečiadienis
	Kvailoji ekstazė!
	Vaikščiojau paupiu, gurgždėjo sniegas. – Pypt, pypt! – mano kailinėj kišenėj. Išsitraukiau mobilųjį, akinančioj žiemos saulėj švietė A. A. klausimėlis: – Kada pasirodys Jūsų „Pragaro“ vertimas? Parašiau, kad žadėjo Kalėdoms, bet nēr. Kam pragaro per šventes? Parėjęs namo sulaukiau skambučio iš leidyklos. – Iš spaustuvės atvežė jūsų vertimą... Nulėkiau kaip „ant sparnų“, parsitempiaiu 15. Labai gra- žiai išleista. Žinau tą džiaugsmo dieną, jei pražiopsosi – ne- bus... P. S. Sakiau, kad kvailio džiaugsmas! Taip berašant vo- nioj ėmė neiprastai šniokšti. Nubėgęs pamačiau, kad grin- dys jau plaukia... Užliejo! Jeigu man pavyks susitvarkyti, tai išties būsiu atsiskaitęs su pragaru (ir kaimynais!). Po valandos sėdau perrašinėt Šekspyro...

Blondinių Lietuva

Ką pamanytų mūsų planeton užklydęs ateivis, jei nusi-
leides Lietuvon užmestų akį į žmogdėžes (televizorius) va-
kare, naktines linksmavietes, valdžios viršūnes dieną, o už-
sukęs bibliotekon pasiklausytų „Marytės mėlynakės“, pa-
vartytų kokį Maironio poezijos tomelį ar šiuolaikinį gyvenimo
stiliaus žurnalą? Jis padarytų teisingą išvadą, kad čia
dominuojantis *Homo sapiens* antropologinis tipas yra švie-
siaplaukė mėlynakė moteris.

Tą patvirtintų ir prancūzas, kurį vieną spalio šeštadienį
palydėjau į naktinį klubą artimiau su Lietuva susipažinti.
Mieste būta šventės – ant pakyls puikavosi „Yva“ iš sostinė-
nės! O žemiau stovinčios Ievos dukterys buvo visos kaip
viena! Bet Šiauliai – ne Vilnius. Lietuvos blondinės štai pa-
siekė pasaulio rekordą – naujo naktinio klubo atidaryme
spalio 1 d. sostinėje dalyvavo 1016 blondinių, jos sudarė
apie 70 proc. lankytojų!

Štai ir galvoju sukinėdamas šarmojojančią galvą – kodėl
jos dažosi?! Gal ir man reikėtų, gal žili plaukai jau nebegra-
žu, nenatūralu, ne normalu etc.? Atsiverčiu blondinių dievai-
tės autobiografiją: „...kai esi blondinė, jautiesi visiškai kitaip.
Negaliu tiksliai nusakyti kaip, tačiau šviesūs plaukai suteikia
neįtikėtiną seksualumo atspalvį. Vyrai iš karto reaguoja. Man
patinka šviesūs plaukai, bet jie tikrai keičia žmogų. Su tam-
siais plaukais jaučiuosi žemiškesnė, su šviesiais – nežemiška.
Tai nepaaiškinama.“ Tad aiškinkis, žmogau mielas, pats, nes
Madonna ir pati apie save mažai nežino.

Mano ieškančioms akims pradžioje atsivėrė vaizdelis iš
internetu platytų: sutvarstyta šviesiaplaukės „Russia To-
day“ žurnalistės pėda, kurią apsižodžiačius restorane pisto-
letu peršovė vienas silpnų nervų verslininkas. Į akis krito
ryškiai raudonu laku padengti nagai. Pritaikęs analogijos –
kaip aukštai, taip ir žemiau, ir atvirkščiai – dėsni, šį tą su-
pratau. Nedažyti nagai šiuo atveju būtų neįsivaizduojamas
dalykas! Ekraninės kultūros išgalėjimas reiškia ir tikrovės
perdažymą (neisi gi į televiziją nepapudruotas). Nebėra to-
kio dalyko kaip natūralus nagų, plaukų ar odos grožis. Ir
pats žmogaus gyvenimas, ir jo likimas, toks yra, ir ne-
begražus, ir netikras.

Tikrovė, bent jau viena koja, šiandien ekrane. Pavadin-
kime ją *medijuota kultūra*: iškritęs iš jos, ne tik esi nekultū-
ringas, bet ir nerealus, neegzistuojantis kaip šiuolaikinės

tikrovės elementas nei rimtoje politikoje, nei linksmoje
žvaigždžių orbitoje. Nori pakliūti į tautos elitą? Eik į televi-
ziją! Ekranizuokis!

Komunizmo statyboje buvai varžtelis (žinoma, jei buvai
priimtas į *organizaciją*), kapitalizmo kūrime tapai pasyviu
arba aktyviu rinkodaros elementu, o išgalinčioje medijuo-
toje kultūroje tampi įvaizdžiu tarp įvaizdžių. Kaip ir anks-
čiau, tebesi formuojamas – svarbus ne savaime, o kuo esi
padaromas, todėl nepakito ir principas, kad nepakeičiamų
kadrų nėra. Bet taip yra ne dėl kieno nors kėslių, juodųjų
priešo technologijų veikimo, o kad mūsų smegenys, matyt,
taip jau funkcionuoja, jog žmones suvokiame ir juos skirs-
tome į tam tikrus tipus ar kategorijas. Individualybės pakei-
tus bendrybėmis lengviau gyventi, nes laikas nelaukia, o
imperatyvas „gyvenk ir duok gyventi kitiems“ tiesiog reika-
lauja paviršutiniškumo ir sveikų dantų neblėstančioje šyp-
senoje.

Todėl mes jau ir kalbame ne apie personalijas ar partijų
programas, o vien apie įvaizdžius ir jų kūrimą. Tikrai kaime
dar kai kur kandidatų į prezidentus plakatus žmonės vertina,
kabina juos kaip ikonas, o pirmenybę teikia priešingai ly-
čiai. Tos pačios viešųjų ryšių technologijos tinka ir paruošti
keliui į žvaigždes, ir šlovei apsaityti, ir ją sugriauti – mono-
toniška kaip žaidime kubeliais. Be to, pramogų pasaulio ir
politikos elito egzistencijai būdingi tie patys juos gimdan-
čios ir palaikančios medijinės kultūros, kurioje susilieja ir
archajiškiausi bandos instinktai, ir moderniausi elektroni-
niai įvaizdžiai, bruožai. Kaip ant scenos užlipusi „Yva“ pa-
traukia prie savęs visas miesto blondines, taip ir kiekviena į
valdžią atėjusi politinė jėga meta savo šešėlį – atsivedamą
komandą. Juk kiekviena partija yra ir įvaizdis, ir tam tikras
dominuojantis antropologinis tipas.

Kadangi politikos ir pramogų pasaulio žvaigždės pasi-
telkus medijas sukuriamos ne tik iš pikselių, bet ir iš mūsų
norų, aiškinantis blondinių fenomeną reiktų atsižvelgti ir į
juos. Tačiau kaip atskirti, kiek blondinė yra mano norų pro-
jekcija ir kiek ji pati juos sukelia? Blondinė – tai žaidimai,
linksmybės ir lengvas pamišimas; esama netgi kažko vel-
niško tose bobų vasaros saulėje besidraikančiose „voratin-
klių gijose“; bet juk nieko nėra ir dieviškesnio už blondinę –
tai sąžiningos mėlynos akys, angeliškas nekaltumas, kūdi-

kiškos garbanos, dangiškas tyrumas ir šviesi galva. Taigi
čia turime reikalą ir su antgamtiniu žmogiškumu, ir su gam-
tišku antžmogiškumu, tai yra su tuo, kas viršija įprastas
žmogaus supratimo galimybes.

Todėl svarbesnė už jų supratimą yra pati nuostata blondi-
nių atžvilgiu, jų kaip reiškinio interpretacija. Žinia, ji gali
būti labai skirtinga ir... lemtinga. Štai optimistas Adolfas
Hitleris dėl mėlynakių baltaplaukių arijų pasišovė per-
plaukti jūras, perkopti kalnus – užkariauti visą pasaulį! O
vienas su šuneliu Atmanu butelyje Frankfurte sėdėjęs pesi-
mistas Arthuras Schopenhaueris anam dar nė negimus jau
skrebėno, kad šviesūs plaukai ir mėlynos akys yra gamtos
anomalija, kaip baltos pelės ar balti arkliai; kad šio tipo
žmonės sutinkami tik Europoje, o atsikraustę, matyt, yra
iš Skandinavijos.

Man, gimusiam soclageryje, artimesnė yra socrealistinė
blondinės interpretacija Vladimiro Bortko 1984-ųjų filme
„Blondinė už kampo“, kaip ir visa sovietinė gyvensena pro
kompiuterio langą – graudžiai juokinga ir sava. Buvęs ast-
rofizikas Nikolajus, penkiolika metų bergždžiai ieškojęs
nežemiškų civilizacijų ir neįgijęs jokio materialinio turto,
desperacijos ištiktas puola dirbti kroviku *univermage*, ten
sutinka ir kas rytą autobusų stotelėje matytą savo svajonių
moterį – Nadeždą iš gastronomijos skyriaus. Šioji nelieta
abejinga, nes mokslininką jau rodė per televizorių (o jai tai
„įžymumo“ kriterijus), jis ją priregistruos Maskvoje, o ve-
dybas apvainikuos butas jaunai šeimai. Optimistė blondinė
imasi iš nevykėlio „daryti žmogų“, mokyti jį veikti ir susi-
veikti „šiam“ žemiškame deficito ir *blato* pasaulyje, susi-
kurti materialinę gerovę, pajusti gyvenimo skonį. Beviltiš-
kas intravertas Nikolajus tokio tempo neišlaiko, uždūsta,
pasigenda ramybės ir žvaigždėto dangaus; savo vestuvėse
nesugeba nusišypsoti nė vienam iš sveikintųjų ir kaip tikras
laukinis pabėga; grįžta į buvusią darbovietę ir išvyksta už
poliarinio rato – geriau jau kontakto su nežemiška civiliza-
cija tikimybė negu jo neįmanomybė su žemiška. Per vėlu. Iš
paskos į trobelę sniegynuose atbėga Nadežda su vaikiu
ant rankų.

VYTAUTAS KINČINAITIS



Tik įėjus į Vilniaus paveikslų ga-
leriją, pasitinka nauja Romualdo Vac-
lovo Paškevičiaus tapybos paroda
„Ramus žvilgsnis į kasdienybę“. Ji
ypatinga tuo, kad, kaip pranešime
spaudai teigia parodos kuratorė Nijolė
Nevčesauskienė, „atveria netikėtą, ilgus metus puoselėtą ta-
pybos erdvę“. Galerija sudaro galimybę pažvelgti į įvairius
tapytojo kūrybos laikotarpius ir dar nematytus, asmeniniam
archyve saugotus paveikslus, nes parodose anksčiau bu-
vo eksponuotos tik kelios drobės, o geriausių darbų tapyto-
jas nepardavinėjo.

Kalbėdamas parodos atidaryme autoriaus draugas
rašytojas Mykolas Karčiauskas akcentavo, kad dailininkas
visada didžiavosi ir neslėpė, jog gimė Krinčine, Pasvalio ra-
jone, ir mylėjo savo gimtinę. Šie teiginiai pasitvirtino tik
įžengus į parodų salę – paveiksle „Krinčinai“ (1995) atsi-
skleidžia švelnus, nors ir tamsokas, koloritas, daug dėmesio
skiriama gamtos detalėms, o drobėje „Krinčino lygumos“
(1995) su meile vaizduojami mažyčiai, tolumoje boluojan-
tys gimtojo kaimo trobesiai, tarsi atiduodama duoklė gimta-
jam kraštui.

Be kaimo tematikos, galima išskirti ir kitą ryškią Paške-
vičiaus kūrybos kryptį – Vilniaus senamiestį, kurio vaizdai
atspindi artimą dailininko santykį ne tik su gamta, bet ir su
miesto kultūra. Sodriai raudona spalva nutapytoje „Vilniaus
panoramoje“ (1991) ryškiais ugniniais potėpiais stengiamasi
aprepti urbanistinį sostinės peizažą – čia atsiskleidžia ir
įdomi Karčiausko pasakytą mintis, kad Paškevičiaus tapyba
suformuota pokario gaisrų. Dailininko vaizduojami sena-
miesčio namai griežtų formų, tapyti ekspresyviais potė-
piais. Kai kuriose drobėse pastebimos perspektyvos klaidos
(„Vilniaus kiemai II“, 1989), darančios vaizduojamus pa-
status ne visai tikroviškus, bet gyvus. Tokia maniera išduo-
da dailininko spontaniškumą, taisyklių nesilaikymas tam
tikra prasme pabrėžia darbo vienkartiškumą vertę.

Pamačius pirmuosius iš eksponuojamų trisdešimt ketu-
rių paveikslų, norisi užginčyti parodos pavadinimą – eks-

Tamsi ramybė



Romualdas Vaclovas Paškevičius. Natiurmortas kaime. 1973

presyviuose peizažuose, statiškose miesto panoramose sun-
ku atrasti minimą ramybę. Tačiau labiau išgilinę pamato-
me, kad ramus tapytojo žvilgsnis į kasdienybę perteikiamas
ne atlikimo technika, o tamsiu šiltu koloritu, senų vienių
Vilniaus namų ir gimtojo kaimo trobesių, kurie atliepia ir
dailininko dvasinę būseną, vaizdavimu.

Būtina atskirai pakalbėti apie dailininko kolorito speci-
fiką – apžvelgę parodą, pamatome savotišką kūrėjo santykį
su šviesiomis spalvomis. Daugumoje drobių dominuoja
tamsa, suteikianti paslaptingumo, savito vietovių mistifika-
vimo ir romantikos prieskonį. Paveiksluose vengiama švie-
sių atspalvių, dangus nuo medžių ar pastatų skiriasi tik sub-
tiliais rusvais pustoniais, tai ryškiai matoma drobėse „Juo-
das namas juodame fone“ ar „Miestas naktį“ (1999). Gali-
ma daryti prielaidą, kad Paškevičius tokius ryškius tamsių
spalvų kontūrus naudoja būtent pagrindiniams objektams
išryškinti. Drąsios juodų spalvų linijos atskiria pirmąjį pla-
ną nuo fono ir suteikia vaizduojamiems objektams ryškumo
ir statiškumo.

Į akis krenta kūrinių atlikimo įvairovė – kai kurios
drobės ekspresyvios, neramos, atliktos kiek gruboka tech-
nika („Seni namai“, 1996; „Juodas namas juodame fone“),
kitose kruopščiai ištapyti debesys, preciziška, realistinė ma-
niera („Krinčino lygumos“). Iš bendro konteksto išsiskiria
ankstyvojo laikotarpio „Laivai“ (1976), nes tapyta šaltomis
mėlynomis spalvomis, mažai tapybiškumo, ekspresijos.
Taip pat kiek kitoniški ir Paškevičiaus natiurmortai – juose
nevengiama šviesos, tačiau ryški balta spalva rėžia akį, ji
pateikiama gryna, taip nusižengiant tapybos taisyklėms
(„Natiurmortas su žuvimi“, apie 2005; „Natiurmortas kai-
me“, 1973). Kita vertus, tokia maniera sukoncentruoja
dėmesį į vaizduojamus daiktus, o kontrastas paryškina
griežtas formas.

Iš pažiūros paprasti paveikslų siužetai – kaimo, gamtos
vaizdai, natiurmortai, senamiestis – atskleidžia savitą tapy-
tojo santykį su pasauliu. Švelnių rudų ir rausvų spalvų
dermė verčia atkreipti dėmesį ne į patį objektą, o į ryškią,
dvasinę dailininko saviraišką, užgožiančią ir Vilniaus
vaizdus, ir gimtąjį Krinčiną. Svarbiausia čia – juose perteik-
ta romantikos, paslaptingumo ir tamsa alsuojančios ra-
mybės sąveika.

RŪTA JAKUTYTĖ

STASĖ LYGUTAITĖ BUCEVIČIENĖ

•
*Rudenio vakarą liūdną,
Rudenio vakarą vėlų.
Nė viena, nė viena žolelė
Iš numirusių neprisikėlė.*

•
*Debesys sunkūs.
Žvaigždės jau gęsta.
Tamsėja
Spalio naktis.*

*Nieko šią naktį
Nėra teisingesnio
Kaip vienišųjų
Mirtis.*

Svetimšalis

*Tu esi svetimšalis.
Nes, pakėlęs akis į dangų,
Nieko daugiau nematai,
Tik skrendanti
Žemės paukštį.*

Vėjarodė sukos

*Atsiskyręs nuo visko
Ažuolas barsto giles.
O voverės miega.*

•
*Ištremtas iš atminties
Tu vėl pasirodai,
Kai pradeda temti.*

•
*Nusvilino man pirštus
Ta atvirutė,
Atsiųsta iš mažo miestelio.*

•
*Varnos kapinių medžiuose
Juodos ir sunkios.
Lengvos mirusių vėlės.*

•
*Obelys linksta nuo vaisių.
Po rudens obelim
Bliauna bergždžia avelė.*

•
*Čia pat upė šnarėjo.
Čia pat laumžirgiai skraidė.
Tu buvai baisiai toli.*

•
*Tokia šviesi mėnesiena.
Gruodžio ažuolas – baltas.
Tamsus tavo langas.*

•
*Seniai arba vakar
Su seserim žiūrėjom,
Kaip Nidoj pateka mėnuo.*

•
*Laukinės lapkričio naktys.
Kaukia tamsa ir vėjas.
Nurimus mano širdis.*

•
*Diena – nenumaldoma –
Praeis ir negrįš daugiau.
Kodėl gegutė kukuoja?*

•
*Šermukšnis raudonas.
Tamsu kambariuos.
Pelenuos atradau žariją.*

•
*Visą vasarą laukiau
Tavo neišsiųsto laiško.
Prisirpo vyšnios.*

•
*Angelas žiūri
Į vienišą senį
Ir atgailauja.*

•
*Šlamėjo medis.
Sučiulbo paukštis.
O tu tylėjai.*

•
*Visą rugpjūčio naktį
Mirusieji tylėjo.
Vėjarodė sukos.*

•
*Varnas išlesė
Mano akis,
O buvo nekaltas.*

•
*Raminantys rudenio lietūs.
Vėsi bulvienojų ugnelė.
Atėjo senatvė.*

•
*Vakaras buvo šaltas.
Mergaitė liūdna,
O mėnuo aukštybėse.*

Aukštas buvo dangus

*Visi išrinktieji turėjo ragus.
Visi pasmerktieji turėjo nagus.
Bet niekas, bet niekas sparnų neturėjo,
O aukštas buvo dangus.*

*Kareiviai užsnūdo, nušveitę kardus.
Bajorai pamiršo garbingus vardus.
Ir niekam, ir niekam sparnų nereikėjo,
Nors aukštas buvo dangus.*

VACLAVAS MIKAILIONIS

Iš ciklo „Pasivaikščiojimai po Vilnių“

Gedimino pilies bokštas

*Karūna ant Vilniaus galvos
Iš raudonojo aukso plytų,
Gera išdegtų.*

Neries balsas

*Vilnia, gana tarp kalvelių lakstyti,
Duok rankutę –
Į nemunas trauksim.*

Šv. Jonų ba nyčios varpinė

*Kiek beu matau
Per am ių galvas –
Vis bėgat, monės, ir bėgat...*

*Universitetas:
Kazimieras Simonavičius*

*O į dangų vis kils
Bokštai ir varpinės –
Daugiapakopės raketos.*

*Kiemelyje prie
Šv. Kotrynos ba nyčios*

*„Linksminkimos“, –
Vinimi vaikėzas įrė ė
Į tavo sieną.*

*Ties Ap. Petro ir Povilo ba nyčios
slenksčiu*

*Kai primiršit,
Kad gyvenimas begalinis,
Pasišildyt u eikit.*

*Aušros vartų Dievo Motinos
skundas*

*Per vartus praeinančius
Tyliai apraudu
Pati sidabru prie lentos prikalta.*

Šv. Stepono ba nyčia

*Pro išdau tą vitra q
Balandis išskrido.
O gal Stuokos dvasia?*

Mums rašo

Supratimo / nesupratimo paradoksas

Šis tekstas – tai bandymas suprasti rugsėjo 24 dieną „Šiaurės Atėnuose“ publikuotą Vytauto Girdzijausko recenziją „Odė kapitalizmui“, vertybiškai aptariančią Vytauto Rubavičiaus knygą „Postmodernusis kapitalizmas“. Sužinojęs, kad žinomas poetas („Poezijos pavasario“ laureatas) ir filosofas (vienas iš pirmųjų Lietuvoje pradėjęs nagrinėti prancūzų postmodernistų filosofiją) išleido tokią knygą, neabejodamas nusprendžiau dalyvauti jos pristatyme, kurį šių metų kovo 10 dieną organizavo kairuoliškų pažiūrų intelektualų inspiruotas savišvies projektas pavadinimu LUNI (Laisvasis universitetas). Knygos tema nėra artima mano filosofiniams interesams, tačiau ją išgijau davęs sau žodį kada nors perskaityti ir apmąstyti, nes jos pristatyme skambėjo dabarties socialinio gyvenimo realijų analizė, sietina su galimu į filosofines išvalgas pretenduojančių socialinių konceptų formulavimu. Kaip žinoma, šio laikotarpio žmogus vargu ar gali vadintis išprususiu, jei nesidomi, kur ir kaip gyvena.

Taip supratau ir Girdzijausko recenzijos intencijas. Tačiau skaitant jo samprotavimus ėmė smelktis kelių lygių abejonė: ar čia rašoma apie tą patį veiklą, kurį nusipirkau metų pradžioje? Ar Rubavičius galėjo taip nedekvačiai pristatyti savo knygą, tai yra pasakoti apie jos turinį taip, kad suprastum visiškai kitaip? Gal aš ką neteisingai supratau? O vis dėlto – ar supranta ir Girdzijauskas, ką skaito ir apie ką skaito? Pagaliau gal recenzija / rašinys „Odė kapitalizmui“ tėra subjektyvi nuomonė? Jei taip – ar tokios nuomonės skelbimas nėra knygos turinio iškreipimas su visomis kultūrinio konteksto kūrimo pasekmėmis? Daugoka klausimų, kad į visus argumentuotai atsakytum, bet tokia netikėta intriguojanti klausimų lavina paskatino perskaityti „Postmodernųjį kapitalizmą“. Štai kelios filosofinius tekstus mėgstančio autoriaus pastabos, kuriomis nepretenduojama padėti tašką diskusijoje apie kapitalizmą, tik bandoma silpnu balsu įsilieti į monologinį kalbėjimą ir paskatinti poliloginį kalbėjimą (toks galimas net rašytiniuose tekstuose, jei laukiama prelegento atsakymo ir klausimų, o ne ruošiamasi jam autoriteto ir žinovo tonu nurodyti klaidas ar pamokyti neteisingai nuklydus).

Kaip supratau, Rubavičiaus teorinė studija „Postmodernusis kapitalizmas“ parašyta stiliumi, balansuojančiu tarp sociologinio diskurso ir aukšto lygio žurnalistinių-analitinių komentarų (Rubavičius ne vienus metus tokius komentarus publikuodavo internete). Regis, tai tampa šios knygos pranašumu, nes painias socialines teorijas padaro pakankamai suvokiamas didesniajam skaitytojų būriui. Socialinių žmonių saitų pasaulis, jo dėsningumai, teorijų raidos ir kaitos niuansai knygoje dėstomi aiškiai ir kryptingai, o autorius atskleidžia, kad veikiamas dviejų iškilių mąstytojų – sociologo Karlo Marxo ir filosofo Martino Heideggerio – formuluoja pagrindinę knygos mintį, jog dabartinis mūsų gyvenamo pasaulio būvis yra nenutrūkstama raida ankstesnių įvykių – naujaisiais laikais susiklosčiusios socialinės santvarkos ir būties raidos istorijos. Vedamas šios minties Rubavičius bando plačiai analizuoti mus supančio socialinio sambūvio klotus, ekonominės santvarkos – kapitalizmo – ištakas, šios santvarkos esminius bruožus, jų kaitą, įtaką ir sąlytį su visuminiu žmogaus pasauliu, kurį Heideggerio sąvoka galėtume apibrėžti kaip *In-der-Welt-Sein* (būtis-pasaulyje). Pratarinėje autorius gana aiškiai apsibrėžia savo

tyrimo teritoriją – teorinę studiją (plačioji auditorija pagal dabartinę madą sakytų „filosofinė“), taip pat glaustai pristato šios studijos pagrindinius teiginius: nuo kapitalizmo sistemos neįmanoma atsiriboti, taigi ir visiškai „iškristi“; kapitalo kaupimas / savidauga yra esminė kapitalizmo raidą skatinanti galia, kuri tampa pagrindine socialinių saitų organizacijos gaire; postmodernybė savo studijos kontekste traktuoja kaip tokių žmonių būvį, kada gamyba yra pajungiamą vartojimui, dėl to ir pats vartotojas tampa vartojimo produktu ir vyksta (gal jau įvyko?) absoliutus „suišteklinto“ procesas, apimantis ir patį subjektą. Knygos autorius atskleidęs savo kortas pademonstruoja grakštų pasjanso dėliojimą, argumentuodamas šių minčių pagrįstumą ir tuo primindamas ką tik Lietuvą aplankiusį jau gyvu sociologijos klasiku vadinamo Zygmunto Baumano minties plėtotės stilių.

Pratarinėje atskleistos teksto pagrindą sudarančios mintys plėtojamos parodant jų teorines ištakas (1 skyrius), aptariant esminius kapitalizmo bruožus (2 skyrius), konstatuojant ir įvertinant dabarties situaciją (3 skyrius), apžvelgiant pagrindinius ją palaišančius veiksnus (4 skyrius), vienas iš esminių dabarties situacijos bruožų aptariamą skiriant šiek tiek dėmesio lietuviškoms aktualijoms (5 skyrius). Knygoje, kaip ir dera teorinei studijai, išlaikyta pakankama distancija aptariamų fenomenų atžvilgiu, todėl joje nerasi vertinimų, blogai ar gerai vystosi žmonių socialinė santvarka. Laukiantys patarimų, kaip „nuversti“ kapitalizmą ar kuo jį pakeisti, taip pat liks nusivylę (beje, šių dalykų pasigedę LUNI studentai labiausiai rėmė prie sienos Rubavičių minėtame knygos pristatyme ŠMC). Sunku netgi identifikuoti knygos autoriaus poziciją jo aprašomų fenomenų atžvilgiu. Tik atidus skaitytojas gali rasti nežymių paties mąstytojo požiūrio pėdsakų – 1 skyriuje, aptardamas išgalinčius gundymus nemirtingumu, to paties tiražavimą ar simuliacrų gausą, Rubavičius primena Jeano Baudrillard'o išvalgas, kad toks kartojimas naikina kitoniškumo pajautą ir vaizduotės sritį, bei pats priduria, kad „žmogui reikalingas transcendencijos Kitas, nes būtent Kitas jam suteikia galimybę tapti nelygstamu individu; žmogus savo būtį grindžia ne pats ir ją grindžia ne jo kūriniai, bet tas esminis Kitas, šitaip palaikantis ir savo paties kaitą. Kitas nustato socialumo režimą, įtvirtinantį žmonių kitoniškumą. Vyru tampama moters akivaizdoje, o moterimi – vyro.“ (p. 67) Tik tokie gana nežymūs teiginiai suteikia pretekstą svarstyti teksto autoriaus požiūrį į kapitalizmo fenomenus, tačiau neskubėdami vertinti galime pažymėti, kad vienintelis dalykas, ką galima labai atsargiai, su intelektualiu saiku teigti, o gal geriau būtų pasakyti – klausti paties Rubavičiaus: „Ar tiesa, kad postmoderniojo kapitalizmo situacijoje geriausia išlaikyti kritišką distanciją ir dalyvaujant šioje socialinėje terpėje ieškoti galimų gyvenamojo pasaulio nišų, kurios leistų žmogui gyventi orų gyvenimą?“

Tuo tarpu Girdzijauskas „Postmodernųjį kapitalizmą“ perskaitė visiškai kitaip, bent jau tokį savo požiūrį pateikė rašinyje „Odė kapitalizmui“. Atrodo, kad recenzentas visiškai nesuprato pagrindinės Rubavičiaus knygos intencijos ir esminių minčių, nors tuo sunku patikėti: juk knygos autorius viską labai aiškiai išdėsto pratarinėje. Iš šio supratimo / nesupratimo / išankstinės nuomonės / nežinia ko klostosi visa rishamoji „Odės kapitalizmui“ grandis. Girdzi-

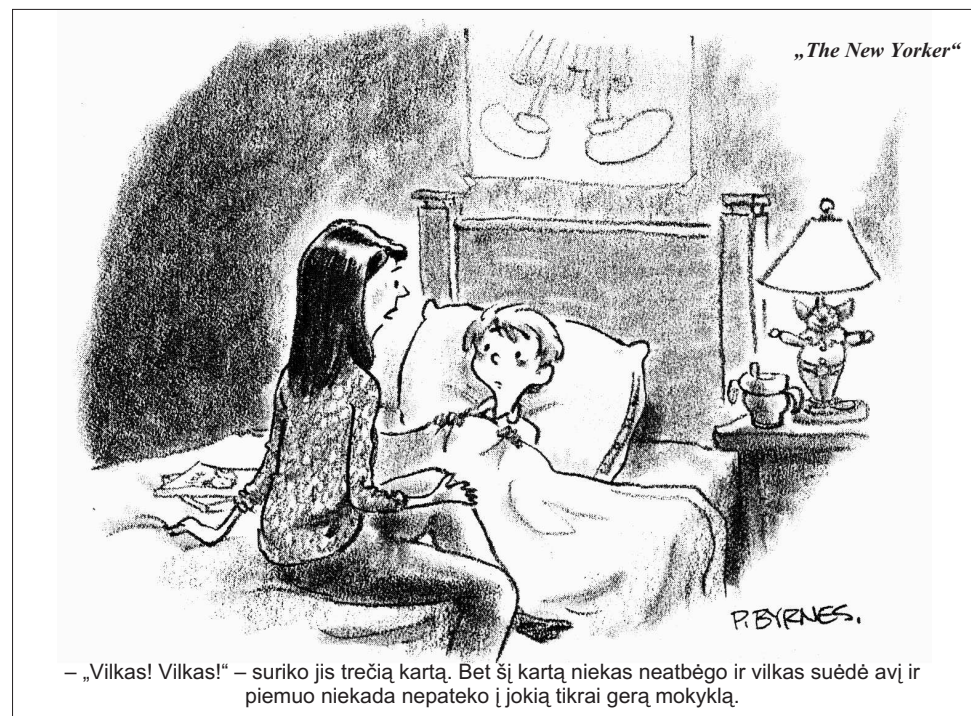
jauškas savo pamąstymus apie kapitalizmą supina iš praktinių aspektų (nors Rubavičius akcentavo, kad jo knyga teorinio pobūdžio), pajivairindamas knygos citatomis, kurios, ištrauktos iš konteksto, įgauna kitas prasmes, ir iš to daro labai keisto pobūdžio išvadas (nors gana logiškas, jei laikysimės versijos, kad knyga buvo nesuprasta). Pavyzdžiui, Girdzijauskas cituoja Rubavičių: „Meno suprekinimas – viena svarbiausių temų, nagrinėjamų veikale. „Didysis menas išeina už savo ribų ir atsisako savo tikslų romantinio meno etapu, ir tas „išėjimas už“ yra perėjimas į kasdieninę gyvenimo tikrovę ir neišvengiamas virtimas masiniu ar populiariuoju menu arba, XX a. filosofų kalba, meniniu kultūrinės industrijos gaminiu.“ (p. 90) Toliau plėtodamas mintį apie romantinį meną, autorius pasiremia Hegeliu ir tęsia: „Galima sakyti, kad menas netenka savo substanciskumo ir įsivyrėja prekinio meno dirbinių formos, tik pažyminties ir imituojančios dvasinio gyvenimo reikšmės ir grožio kūrimą.“ (p. 92) Įgavęs tokį pavidalą, menas nebetenka pažintinės reikšmės ir kritinio požiūrio į vartotojų visuomenę, kol galiausiai postmoderniuoju laikotarpiu susilieja ekonomika ir kultūra – „...kultūra yra tapusi rinkai kultūros prekes ir paslaugas gaminančia ekonomine galia, kuri telkia būdus vartojimui skatinti bei įvairinti ir platina bei įtvirtina vartotojiškumo ideologiją“ (p. 100).“ Skaitydamas šią ištrauką neaptinki nieko ypač stulbinančio, greičiau akivaizdybių konstatavimą (kaip ekonominė socialinė santvarka veikia meną ir kas su juo vyksta), bet Girdzijauskas iš šio samprotavimo daro štai tokią išvadą: „Žodžiu, vartojimas ir vartotojiškumas perkeltas į idealiąją plotmę ir tampa visos visuomenės siekiamybe ir galutiniu tikslu.“ Tokių išvadų Rubavičiaus tekste nėra, nes studijoje atsiribojama nuo etinio / vertybinio sprendimo, tuo tarpu Girdzijauskas tokių sprendimų neslepia ir nevengia: „[...] nes kapitalizmas laikomas jos pamatu ir garantu, peršokant per sistemos properšas, praleidžiant pro akis didžiąsias jos ydas. [...] du trečdaliai žmonių nuolat gyvena skurde – vis dėlto monografijos autorius, nepajėgdamas visiškai nutylėti šios skaudžios problemos, mėgina laviruoti [...]“

Tokie etinio / vertybinio pobūdžio teiginiai patys savaime nėra kritikuotini, bet, atsižvelgiant į Rubavičiaus knygos turinį ir

pridedant Girdzijausko požiūrį, besiskleidžiantį štai tokia tonacija: „Čia toliau giedama miesto ir kapitalo susiliejo giesmė“, ir tokius priekaištaus (abejotina, ar tai yra kritika): „[...] negi iš tikrųjų autorius yra taip įtikėjęs kapitalizmo idėjos teisingumu, kad išleidžia iš akių didelę dalį esminių jo bruožų, kuriuos galėtume pavadinti nepagydomomis jo ydomis – nusikalstamą gobšumą ir plėtrumą, gebą naudotis žmonių silpnėmis, amoralumą ir vienintelio dievo, kurio vardas Pelnas ir Nauda, garbinimą“, jie tampa intelektualine nuodėme. Išreikšdamas savo neigiamą požiūrį į procesus, kuriuos iš tiesų norisi kritikuoti, Girdzijauskas staiga paverčia nagrinėjamą autorių kapitalizmo apologetu. Taip falsifikuojama kritika ir jos teisėtumu bei kritiko kompetencija norisi abejoti. Kyla klausimas: ar jis iš tiesų skaitė tai, ką deklaravo skaitęs? Čia išryškėja paradoksali supratimo / nesupratimo ironija – Rubavičiaus išvalgos apie meną raišką postmoderniajame kapitalizme pasitvirtina šių tekstų diskusijos teritorijoje. Rubavičius rašo apie postmoderniojo kapitalizmo sąlygomis kultūrinį / meninį procesą genantį mechanizmą, kurį stumia pirmyn vartojimo prioritetą, turinio neadekvatumą ir keitimasis ženklais bei apimtimi, ideologijos gausa etc. Girdzijauskas žavisi Slavojumi Žižeku ir nurodo jo kairuoliškumą kaip alternatyvą Rubavičiui. Tačiau Žižekas yra visai kitokio pobūdžio teoretikas, talentingas retorikos meistras. Rubavičius kalba pustoniais. O ir kapitalizmo fenomeną šie autoriai nagrinėja iš visiškai kitos perspektyvos, skirtingų diskursų teritorijoje ir vedami visiškai kitų intencijų, ko pagaliau abu neslepia. Žižekas pats virtuoziškai naudojasi žiniasklaida ir kultūros vartojimo impulsais ir kartu tampa Rubavičiaus aprašytu vartojimo fenomeno herojumi.

Galima pritarti daugumai Girdzijausko pastabų apie kapitalizmo blogybes, bet kelia abejonių jų pasitelkimas aptariant Rubavičiaus knygą, nes juk ir pats Rubavičius yra kapitalizmo blogybių kritikas. Kita vertus, gal ir čia pateikta galima knygos supratimo versija tėra vienas iš supratimo kaip nesusipratimo paradoksų.

VIRGINIJUS GUSTAS

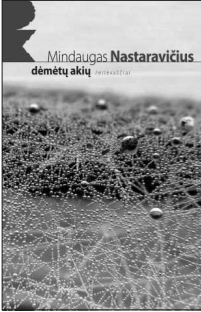


– „Vilkas! Vilkas!“ – suriko jis trečią kartą. Bet šį kartą niekas neatbėgo ir vilkas suėdė avį ir piemu niekada nepateko į jokią tikrai gerą mokyklą.

Pato Byrneso karikatūra (2010)

Pro svetimas akis

Mindaugas Nastaravičius. *Dėmėtų akių*. Eilėraščiai.
V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. 96 p.



Pirmą kartą apie Mindaugą Nastaravičių sužinojau perskaičiusi „Pirmosios knygos“ konkurso laimėtojų pavardes. Nebuvau apie jį girdėjusi: galbūt kažkada skaičiau, bet neįsiminiau. Antrą kartą sutikau „Poetiniame Druskininkų rudenyje“: rūkė prietemoje, pagavo mano bėkrintančią sagą, bet vis dar buvo *neaiškus*. Artimiau susipažinau tik trečią kartą: skaitydama šiais metais LRS leidyklos išleistą *pirmąją poezijos knygą* „Dėmėtų akių“.

Knyga turi tris mažosiomis raidėmis pradedamus skyrius: pirmasis apie dėkojimą ir rašymą, antrasis apie pabaigiamą žmogų, trečiasis pavadintas „Likti nesuprastam“. Kitoje viršelio pusėje iš nuotraukos žvelgia 1984 metais gimęs autorius ir teigia vaikystėje mėgdavęs nešiotis lazda. Mano manymu, pereinamasis amžius nuo kūdikystės iki jaunystės yra šio poezijos rinkinio leitmotyvas. Skaitant knygą, ima ryškėti mozaikiškai dėliojamos prisiminimų plytelės, kurios sulimpa į intymų ir jautrų šiuolaikinio jauno žmogaus tapatybės paveikslą.

Juk tu buvai tas vaikas, kuris už tvarto iringei kapines kačiukams – taip, bet aš tik kryželius statydavau, o skandindavau ne aš

(„*Dialogai su paaiškinimais*“, p. 17)

Iš praeities traukiami vaikystėje patirti fenomenai ir čia pat apžiūrimi suaugėlio akimis. Subjektas atsiskiria nuo savęs ir netgi užmezga *būto* ir *esamo* dialogą. Praeitį svarbi net tada, kai savęs neprisimeni: svarstoma mažo berniuko, dabarties akimirka tapusio Kitu, veiksmo motyvacija. Vaikystėje šis atsikeldavo penktą valandą ryto ir nešiodavosi lazda: „sunkiausia – tikėti, kad tai kažka / reiške“ („Nemiegantis“, p. 35). Pasitelkus prisiminimus atkuriamas autentiškas asmenybės vaizdiny.

Apie mirtį lyrinis subjektas pirmą kartą pagalvoja dar vaikystėje: jis pats tampa mirties iniciatoriumi. Tai nutinka, kai sesuo primena jo ant asfalto degintus kolorado vabalus. Kiek biliūniška intonacija perteikiamas kiemo berniukų žaidimas – norint įrodyti savo vyriškumą, reikia pagauti katę ir išbadyti jai akis. Lyrinis subjektas paleidžia katytę: „nusprendžiau paleisti, / įrodinėdamas saviškiams – o jei jums akį išdurtų“ („Degė“, p. 84). Jis empatiškas, tačiau vis tiek išlieka pasyvus stebėtojas ir grįžęs namo stebi, kaip draugai padega gyvūną. Vienas eilėraštis taip ir vadinasi – „Jautrumas aplinkai“. Taip pat jautriai žvelgiama į šeimos santykius. Tėvai eilėraščiuose atsiranda kaip praeities ir dabarties liudytojai, įvedami į reikšmių lauką per buitiškąją erdvę. Tėvas sūnų moko vairuoti ir būti vyrišką, motina rūpinasi būsimomis marčiomis ir švariais marškiniais. Tėvas viliasi, kad sūnus dirbs miške ir įgis kaimo pagarbą, motina – kad taps praktiškas ir gydyt žmones. „[...] abudu norėjo iš-eit per mane // kad *išeitų* žmogus, kuris iš jų *neišėjo*“ („Tai, kas iš tavęs *išėjo*“, p. 25), – ironizuoja jau suaugęs, kažin kur nuklydęs sūnus.

Scena, kurioje tėvas ir vaikas eina į avietyną drožti dūdelės, primena Sigito Parulskio eilėraštį „Pradžios mito nuolaužos“ („Iš ilgesio visa tai“, 1990). Ten lyrinio subjekto tėvas skerdžia kiaulę, o nėščia motina darinėja melsvas žarnas: „aš dar negimęs / – jau kruvinu veidu.“ M. Nastaravičiaus „sūnus“ pats dalyvauja skerstuvėse: „ir man palaikyti už kojos reikėjo, kaip vyrui / nešioti skerdieną, užkasti toliau nuo namų / sukruvintas liekanas, dujomis svilintą uodegą“ („Prisimenu, tėve, kad buvo“, p. 83). Archetipinės skerstuvės krauju paženkliną autsaderišką lyrinio subjekto veidą.

Knygoje svarstoma apie savo kūrybos pradžią, o atsiminimai įvelkami į trumpus siužetus: „kiek pamenu, penktoje klasėje apsigėmiau“ („Žemėtas, amžinas“, p. 77), „mėgino patarti vienas gyvųjų poetų, / kai nusiunčiau jam, net gėda sakyti, / paskaityt apseiliotų savo eilėraščių“ („Baigtinis“, p. 45).

Santykis su poetais prilygsta epifanijos momentui: tik jiems lyrinis subjektas lenkiasi, meldžiasi. Iš poetų M. Nastaravičius drožia medinius rūpintojėlius ir įsmeigia savo kūrybinio kelio kelkraštyje. Nuolat išnyra „mylimiausias“ Aidas Marčėnas, prisimenamas Sigitas Geda, S. Parulskis, Vytautas Bložė ir kt. „Per daug dėkojimų, lankstymųsi, prisipažinimų, garbinimo ritualų“, – „Bernardinų“ „Savaitės skaitiniuose“ rašo knygų apžvalgininkė Giedrė Kazlauskaitė. Mano nuomone, tai ne visai tyčinis angažavimasis į poetų kastą, o greičiau sąžiningas idealų kūrimas ir džiaugsmas juos prakalbinus.

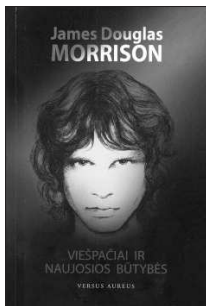
Jaunystės laikas eilėraščiuose atsiskleidžia kaip romantiškas įsimylėjimas, buvimas greta erotizuoto moters vaizdinio: „prakaitas, kvapas buvusio kūno, per toli nuėjau, / reikėjo žiūrėti, kaip glaudžiasi, vienas po kito neišskrenda / paukščiai, tarp jų ir manasis, ir tu, nesuprantanti // [...] žvilgsnis į tavąją krūtį, žvilgsnis į paukščio snapelį“ („Vos sekundė anąryt“, p. 72).

Eilėraštyje „Šviesa dėmėtų akių“ (p. 61) lyrinis subjektas kalbasi su mylimąja ir teisina dėmes, besislepiančias už jo akių. Šis eilėraštis nėra pats stipriausias rinkinio kūrinys, bet *akių dėmės* veikiausiai ir yra tas matymo „sutrikimas“, dėl kurio atsirado šie eilėraščiai.

Taigi perskaičiau M. Nastaravičiaus poeziją ir galiu pasakyti, kad debutantas drąsiai apžiūrinėja savo senus pavidalus, ištėkšdamas juos ant plono poezijos voratinklio. Poetas į literatūrą ateina žvelgdamas pro save *par excellence*. Ir kol kas tiek forma, tiek turinys atrodo neprastai.

Made in Lithuania

James Douglas Morrison. *Viešpačiai ir Naujosios būtybės*. Poemos. Iš anglų k. vertė Tadas Žvirinskis.
V.: Versus aureus, 2010. 144 p.



Neseniai Vilniaus Adomo Mickevičiaus bibliotekoje vyko poezijos vakaras, kuriame buvo ir degtinės, ir poetų, ir gerbėjų, ir mergaičių, ir šiaip prašalaičių. Kas vėlavo – tas nebetilpo į salę, tad spaudėsi koridoriuje, smalsiai karpydami ausimis. Kadangi salėje sėdėjo ne Justinas Marcinkevičius ir buvo ne devintasis praėjusio amžiaus dešimtmetis, kai kuriems pro šalį pėdinusiems žmonėms galėjo kilti klausimas: kas gi tuomet ten dėjosi?

O dėjosi sentimentalūs dalykai. Ir visa tai dėl to, kad 1969 metais „The Doors“ vokalistas Jamesas Douglasas Morrisonas išleido pirmąją poezijos knygėlę, o 2010-aisiais Tadas Žvirinskis* išvertė į lietuvių kalbą. Knygą pristatantieji pasinėrė į masinę nostalgiją: noriai pasakojo savo jaunystės prisiminimus, taktiškai aplenkdami vertimą.

„Kodėl?“ – pyktelėjau pirmą kartą pamačiusi knygą. Viršelio dailininkės Editos Suchockytės sukurtas Jimo Morrisono portretas primena prie Palangos tilto pašovus *šedevrus*. Ar dailininkei teko matyti užsienyje leistų J. Morrisono poezijos knygų iliustracijų? Arba aš kažko nesuprantu ir toji beskonybė yra idėjinė.

Tiek to, nebežiūrima į bjaurųjį piešinuką ir atsiverčiamame knygelę. Pradžioje randame vertėjo pratarinę, kurioje jis dalijasi impresija apie roko legendą: „jis atrodė tarytum apsėstas vizualumo idėjos ir vizualaus suvokimo manijos“ (p. 7). Toliau T. Žvirinskis lyg ir mėgina pasiteisinti dėl diletantizmo. Profesionalūs vertėjai jau daugiau kaip keturi dešimt metų nepasinaudoja proga *padaryti Morrisoną lietuviškai* (prakeikti profesionalai mano, kad poeziją reikėtų skaityti originalo kalba!). Taigi, neapsikentęs profesionalų tingumo, T. Žvirinskis išsitraukia *alkoną*, konsultuoja si su poetu Mariumi Buroku ir imasi darbo.

Kas gi jam išėjo?

Ogi kažkas panašaus į Šekspyra odinėmis kelnėmis. Štai keli pavyzdžiai: „Kol išchiose, urvinės aklos žuvis būvam“ (p. 22; *In the womb we are blind cave fish***) arba „Vujaristas esti onanistas, ir veidrodis – jo / emblema, o grobis – langas“ (p. 43; *The voyeur is masturbator, the mirror his badge, the window his prey*). Kad ir kaip verstumeisi per galvą – niekaip negali sutapatinti To su J. Morrisonu. O jei neapsižiūrėjęs skaitytojas sumanytų pasiimti šią knygą kelionėn ir pasinerti į psichodeliką kur nors kelyje, tatau padaryti (be interneto) būtų pragariškai sunku. Mat leidykla „Versus aureus“ pasiėlgė tiesiog *pankiškai* ir šalia lietuviško vertimo nepateikė originalo.

Knygą sudaro trys dalys: minėtasis įvadas ir dvi poemos „Viešpačiai“ bei „Naujosios būtybės“. Poemoje „Viešpačiai“ J. Morrisonas kuria apokaliptinį miesto – mirties žiedo – vaizdinį. Jo centre tarpsta kūniški malonumai. Miestas tampa žaidimo metafora, o žaidimas yra mirtis. Čia sutinkame ir autoriaus *alter ego* – šių laikų herojų – tysantį saunoje su žurnalistu, kuris kiek mielesnis nei kiti plėsrūs paparacai, transliuojantys „kirminų interviu“ iš karsto. Svarbiausias įvaizdis šioje poemoje, be abejo, yra akys. Kino kamera – tai mechaninis akies pakaitalas, padedantis patirti jogo jėgą: „Pasiversti nematomu ar tapti mažu. / Tapt milžinu, pasiekti atokiausius daiktus. / Pakeisti gamtos prigimtį. Vos panorėjus, atsидurt / bet kur, laike keliauti. Iškvieisti mirusius“ (p. 19; *To make oneself invisible or small. / To become gigantic and reach to the farthest things. / To change the course of nature. / To place oneself anywhere in space or time. / To summon the dead*). Žmonių minia skyla į aktorius ir žiurovus. „Kino gamintojai“ yra alchemikai, o

alchemija, kaip aiškina poetas, gimusi iš erotikos. Taigi kinas – paskutinis erotiškasis menas. Tie, kurie stebi, geba ištirpdyti savo kūną, likdami tik akimis. Visi trokšta tapti viešpačiais – vujaristais. Poemos pabaigoje jie persikūnija į menininkus: „Viešpačiai nuramina vaizdais. Pateikę mums / knygas, koncertus, galerijas, šou, kino teatrus. O, / taip, – pastaruosius. Jie trikdo menu, apakina / mus, ir mes imame vergauti. Menas puošia mūsų / kalėjimo sienas, jis verčia tylėti. Atitraukęs / dėmesį, jis paverčia mus abejingais“ (p. 91; *The Lords appease us with images. They give us / books, concerts, galleries, shows, cinemas. Es- / pecially the cinemas. Through art they confuse / us and blind us to our enslavement. Art adorns / our prison walls, keeps us silent and diverted / and indifferent*). Poemoje „Naujosios būtybės“ skaitytojas tarsi provokuojamas prasmes susigalvoti pats. Man ši poema pasirodė kaip haliucinogeninis debesis: jei nesi tinkamai pasiruošęs, gali netyčia uždusti metaforų ir simbolinių / siurrealistinių derinių lavinoje.

Nors vertimas nevykęs, nesirodžiu žiaukčioti kaip snobas Mindaugas Peleckis („Literatūra ir menas“, X.1). Netgi esu tikra, kad knygos „Viešpačiai ir Naujosios būtybės“ vertimas yra pozityvus reiškinys. Pirma – tai ramentai skaitančiam originalą (dėl žodyno). Antra – tai romantiškas poelgis (pagrįstas melomaniška meile ir edukaciniais tikslais). Galų gale nereikėtų knygos pasirodymo priimti asmeniškai: vertėjas juk ir nepretenduoja į LLVS premiją! Be to, tai dar vienas (ne)įmanomų dalykų chimeriškumo įrodymas.

JURGA TUMASONYTĖ

* 1969 metais gimė Vilniuje, šiuo metu dirba farmacininku. Išleido keturias poezijos ir dvi prozos knygas. Leidyklos „Versus aureus“ autorius.

** http://pages.prodigy.net/james_morrison/thelords.htm.

*Lietuvos Respublikos kultūros ministrui,
Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui,
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui*

Kritikų klubo kreipimasis

Kritikų klubas – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto inicijuotas kritikų, eseistų, literatūros mokslininkų sambūris, siekiantis stiprinti menų ir kultūros kritiką, skatinti poleminę dvasią ir kultūrinę refleksiją Lietuvoje.

Rūpinamasis kultūrinės žiniasklaidos padėtimi, Kritikų klubas norėtų atkreipti dėmesį į Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo (SRTRF) kasmet skelbiamą žiniasklaidos paramos konkursą, kuris yra pagrindinė kultūrinės žiniasklaidos egzistenciją palaikanti valstybės priemonė.

Aukščiausiu valstybiniu lygiu deklaruojamas tikslas – sukurti šiuolaikišką ir kultūringą Lietuvą, žiniomis ir kūrybingumu grįstą nacionalinę ekonomiką. Šis tikslas nepasiekiamas be kultūrinės žiniasklaidos, puoselėjančios menines, mokslines, intelektualines inovacijas, ugdančios moderniai visuomenei būtiną kritinę ir diskusijų kultūrą.

Kultūrinė visuomenė seniai konstatuoja, kad skiriamos lėšos neleidžia užtikrinti normalaus leidinių funkcionavimo; negana to, 2009 metais, kultūrinei žiniasklaidai uždraudus dalyvauti Kultūros rėmimo fondo programose, valstybės parama jau faktiškai sumažėjo dar apie 30–40 procentų.

Svarbu ir tai, kad ir esama parama skirstoma be aiškesnių prioritetų ir kriterijų. Ji išdalijama pernelyg dideliu projektų skaičiui, tad profesionali ir inovatyvi žiniasklaida paremiama iš esmės taip pat kaip regioniniai ar proginiai leidiniai; skirstant paramą, beveik neatsižvelgiama į praėjusių metų pasiekimus ir rezultatus.

Kritikų klubas mano, kad vienas iš svarbiausių kultūrinės žiniasklaidos kokybės rodiklių turėtų būti konkrečios žiniasklaidos priemonės **indėlis į kritinės kultūros puoselėjimą** – t. y. **aktyvumas ir profesionalumas analizuojant įvairių menų, humanitarinių mokslų, kultūros politikos reiškinius**, ir ragina SRTRF tarybos narius bei ekspertus svarstant paraiškas atsižvelgti pirmiausia į šį kriterijų.

Kultūros ministrą, Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narius, visą šiuolaikinei lietuviškai kultūrai neabejingą visuomenę Kritikų klubas ragina ne tik atidžiai sekti šį svarbų konkursą, bet ir konkrečiais veiksmais gerinti teisinę bei ekonominę kritinės kultūros padėtį šalyje.

Jūratė Čerškutė, Gabrielė Gailiūtė, Virginijus Gasiliūnas, Laimantas Jonušys, Algis Kalėda, Laurynas Katkus, Jurgita Katkuvienė, Rimantas Kmita, Dalia Kuizininė, Donata Mitaitė, Kęstutis Nastopka, Dalia Satkauskytė, Jūratė Sprindytė, Gintautė Žemaitytė

Vilnius, 2010 spalio 26

kritikuklubas@gmail.com

Riešučio pasaka

Riešuto semantikos bruožai

Ar ši rudenį pasidžiaugėte sunokusiais riešutais, paragavote šviežių branduoliukų? Grybus, uogas rinkti mėgėjų netrūksta, bet klydau manydama, kad šiais laikais žmonės jau užmiršo riešutauti. Net Vilniaus pakraščiuose, paežerėse lazdynai nulanškinti, riešutai nurankioti.

Prisiriešutauti, prisikaupti šių atsargų seniau būdavo būtinas rudens užsiėmimas. Ignas Končius pasakoja: „Riešutauja, kai riešutai lengvai išlaužiami iš kevalo – prigvildę. Norėdami riešutus ilgiau palaikyti, nelaužo jų iš kevalų, bet palaiko, kolei kevalai apdžiūna. Dar geriau – kasa į žemę kuriam laikui (kanapiuose, turbūt, kad niekas nematytų, kur slepiama)... Išlaužę iš kevalų, beria į vandenį; laiko tik tuos, kurie skęsta, plūstančius čia pat suvalgo...“

Riešutai – ne tik skanėstas, ypač mūsų senoliams, kuriems ne tiek daug gardumynų teko ragauti, bet ir sotus maistas. Daugiau jų valgyti būdavo patariama maitinančioms motinoms, kad turėtų pieno.

Šis mažučiuo puodelio „gardus viraliukas“, „saldi košelė“ (taip apibūdinama mįslėse) patinka ne tik žmonėms, ji pamėgta ir tikrųjų, gamtinių, ir pasakų miško gyventojų – voveraičių, genių, kryžiasnapių, šernų, riešutauja meška ir gaidelis su vištyte. O ragana riešutais peni Jonuką, kad jo mėsytė būtų skanesnė. Ir Dievuliui riešutai, matyt, buvo (gal ir tebėra?) gardūs, nes, anot žinomos pasakos (Mečislovo Davainio-Silvestraičio paskelbto mito?), net nubaudęs žmones paskanda, „žiūrėjo Dievaitis (užrašytojo pavadintas Prakorimu – *V. Š.*) iš antro karto ant žemės iš palociaus pro langą, krimsdamas dangaus riešutus (! – *V. Š.*), kurie tan darže labai buiniai augo...“

Nors minėto tvano mito patikimumu abejojama, remiantis kitais tautosakos tekstais, senojo mitinio pasaulėvaizdžio modeliais, lazdynas, riešutai tikrai galėjo augti danguje. Tai liudija aukštą šio medžio statusą. Etiologinėse sakmėse lazdynas laikomas geru, šventu medžiu – kaip ir ažuolas, uosis, šermukšnis (taip teigia ir Norbertas Vėlius), nors ir ne taip dažnai kaip kiti medžiai jis apdalinamas mitinio pasaulio ar gyvybės medžio požymiais. Pasak Nijolės Laurinkienės, tokio nepaprasto trijų dalių ar kamienų medžio (jie, mitologės manymu, galėtų atitikti horizontalią pasaulio medžio struktūrą), augančio vidur marių ir pražystančio stebuklingais auksiniais žiedais neįprastu, gamtos ciklams prieštaraujančiu metu, pavyzdys yra lazdynas Zenono Slaviūno paskelbtoje sutartinėje (SIS 588): „Vidur marių trys lazdelių, / Tūta, metūta / Užsiaugo trys lazdelių... / Išlapavo trys lazdelių... / Pražydėjo trys lazdelių... / Vidury žiemelės... / Auksiniais žiedeliais... / Ir užaugo riešutėliai... / Per šviesiąją vasarėlę“ ir t. t.

Panašių vaizdinių aptinkama ir latvių dainose: „Žydi ieva obelėlė, / Neprilygusios lazdynui: / Tas žydėjo per gavėnią, / Šiaurumj mėnesį /...raudonais žiedeliais...“ Jose lazdynas pateikiamas ir kaip visų teisingiausias bei doriausias tarp medžių (nedaro eibių, nelinki blogo, nebijo velnio – todėl iš jo daromos lazdos).

Palyginti neseniai (tik prieš koki dešimtmetį) Žižmuose (Šalčininkų r.) užrašyta, kad panašiai kaip papartis Joninių naktį „per Krikštus, pusiaugavėny lazda iš tikrųjų pražysta vidurin dienos...“, „dvyliktą valandą, kai bažnyčioj Jėzaus zvanai zvanys...“ Ir tas žiedas turi stebuklingų galių.

Baltarusiai taip pat tikėjo, kad lazdynas stebuklingai žydi, bet naktį prieš Blovieščius arba Čystajį četvergą (kas nuskins ir paslėps pirmąjį lazdyno žiedą, tas ras lobį Joninių naktį). Nepaprastų galių (padidinti, sumažinti ir pan.) turi ir lazdyno rykštelė to paties pavadinimo rusų pasakoje.

Iš lazdyno medienos, panašiai kaip iš ažuolo, įdegdavo ugnį. Riešutas, jo kevalas svarbus mitologiniuose siužetuose. Pavyzdžiui, pasakoje „Kaip vienas brolis antros saulės ieškojo“ arba Aušrinės mite („Vieną kartą rado ant erškėčio tos panos vieną plauką užkibusį ir rado kiaurą riešutą. Suvyniojo tą plauką, ikišo į tą riešutą, imetė į marias. Atspįsta iš marių spindulys į dangų, kaip žvaigždė didžiausia...“), sakmėje apie Giltinę, įviliotą ir uždarytą tuščiam riešute...

Mitologinė, etnologinė medžiaga atspindi nevienareikšmius amžinių priešininkų velnio ir Perkūno ryšius su lazdynu. Viena vertus, velnias bijo lazdyno, kurio šakelėmis galima nuo jo apsisaugoti – reikia jomis apkaišyti duris ir langus (baltarusiai, kitų tautų žmonės jaunos lazdyno ūglius užsikišdavo už juosmens ar kepurės – tuomet velnias negalėsias pasislėpti prie žmogaus ir netrenksias perkūnas). Kita vertus, po lazdynu velnio nepasiekiančios Perkūno kulkos. Ir žmogui patariama per audrą, griaudžiant slėptis po lazdynu, nes tikima, kad į jį netrenksias žaibas. O lazdyno šakelės, ypač šventintos per Devintines, ar „Verboj apišvėsto riešutyno lapai“ yra apsauga „nuo Perkūno daužymo“.

Baltarusių manyta, kad žaibas gali pakenkti lazdynui, bet tik vieną vasaros naktį – per Jonines. Jis pajuosta, tarsi būtų sudegęs iš vidaus. Bet ir į ažuolą trenkia žaibas, nors jis ir vadinamas Perkūno medžiu. Lietuvių tikėta, „kad žaibai prietemoj pliekia, o griaustinis negriauna, tai gadina ką nors: ar riešutus, ar javus“.

Kaimynų baltarusių etnologinė medžiaga ir jos tyrinėtojai lazdyną, teritoriją po juo labiau linkę priskirti Perkūno antipodui velniui, todėl jis galės ten ramiai pasislėpti, ilsėtis. Velnias sakęs Dievui: aš taip pasislėpsiu, kad tu manęs neužmuši. Ir iš-

skaičiuoja daiktus, po kuriais jis pasislėps... Lazdyną pamiršta, todėl į jį ir netrenkia Perkūnas. Matyt, tai susiję ir su ryškesniu velnio pirmtakų, vyresnės kartos požemio, vandenų dievybių, valdovų – Veleso, Jaščero ar slibino – palikimu. Baltarusių apeiginio ikikalėdinio žaidimo „Jaščeras“ tekste karalius Jaščeras kaip tik ir besėdįs *lazdyno* krūme, begliauodas *riešutus* ir į pačias besirenkas sau gražiausią mergelę: *Siadzie jaščur u arechavym kusce, areški luščic, vočkami pliuščic, žanica choča...* Džūkijoje žaisto šio tipo žaidimo („Sėdi sėdi jaščeras“) variante nei lazdynai, nei riešutai neminimi, bet kai kuriuose varianteuose Jaščeras pavadinamas Želaktėliu (žalčiu).

Šiuo požiūriu įdomus Panočiuose (Varėnos r.) užrašytas (ir kitur Džūkijoje paplitęs) tikėjimas, kad gyvatės lipa į lazdyną perėti vaikų ir juos, vos išvedusios, ten pat surija. Šią sąsają liudija ir draudimas šventą dieną riešutauti, „bo gyvatė inkas“, taip pat posakis „Apsivyniojus kaip gyvatė aplink riešutą“. Taigi lazdynas savo žemutinėje dalyje glaudžia mitines požemio būtybes – gyvates, žalčius.

Ožka, ožys – velnio gyvūnai, Velino įsikūnijimas; jie taip pat sietini su lazdynu ir riešutais. Ožka graužia lazdyną (pasaka „Vištytė ir gaidelis“), vienoje iš dainų senis siunčia ožką riešutauti, o iš ožio gali gauti riešutų (priežodis „Duok riešutų – pakratyk ožį už ragų“).

Kaip pasaulio medžio atitikmuo (prisiminkime minėtą sutartinę) lazdynas neturėtų atstovauti vienai sferai, jį reikėtų laikyti dangų, žemę ir požemį siejančiu medžiu, tarpininku, turinčiu daugybę reikšmingų ryšių su anapusybe. Kad jis buvo svarbus, liudija ir šaltinių (Jono Lasickio, Teodoro Narbuto, Juozapo Ignoto Kraševskio) tvirtinimai, esą lazdyną, riešutus globojusi deivė Lazdona (juk ne kiekvienas medis turėjo transcendentinį globėją).

Dėl išskirtinio statuso lazdyno šakas, lazdas plačiai naudojo vaisingumui ir gyvybingumui skatinti, apsaugai, magijai, gydymui – panašiai kaip šermukšnį, verbą. Lazdynas saugo ne tik nuo perkūno ir velnio, bet ir nuo raganų, gyvačių. Šias savybes lazdynui priskiria daugelis tautų – jo lazda, rykštė turėjo galios nubaidyti rupūžes, gyvates, peles, kitas chtonines būtybes, piktašias jėgas, išvaikyti audros debesis, todėl kartais jas laikė namuose.

Riešutai itin svarbūs pasidaro advento–Kalėdų laikotarpiu. Per adventą vakarojant, ypač Kūčių vakarą, be riešutų neapsieita. Žmonės būtinai iš anksto jų prisirinkdavo, kaupė atsargas ir prižiūrėjo, kad vaikai neišnešiotų, nes atėjus šventėms reikėjo kiekvieną jų apdalyti. Pasak Jono Balio, moterys ir mergaitės slėpdavo iš rudens riešutus, o per Kalėdas gausiai visiems dalydavo. Riešutų dėta ant šventinio stalo, jais puošta eglutė, žaisti ateitį pranašaujantys, būrimų pagrindus tebesaugantys žaidimai. Anot Stasio Jakubyno, „nebūtų buvęs Kūčios vakaras, jei nebūtų buvę riešutų kiekvieniuse namuose“.

Baltarusiai riešutą laikė svarbiausiu ir būtinu Kalėdų atributu, prilygstančiu kiaušiniui per Velykas. Įdomus šiemet Nijolės Marcinkevičienės iš švenčioniškės pateikėjos užrašytas tvirtinimas, esą pas juos per Kūčias nebuvo jokių kūčių – tik riešutai.

Su Kūčių, Naujųjų metų gamtos reiškiniais sietas ir būsimas riešutų derlius. Jų gausą lėmė daugybė žvaigždžių, sniego, taip pat pūgos, vėjas.

Viena svarbiausių riešuto gyvenimiško ir simbolinio funkcionavimo sferų – jaunimo, lyčių santykiai. Tiek advento–Kalėdų laikotarpiu, tiek apskritai jis yra neatsiejamas pažinčių, simpatijų reikšimo, vilionių, apeigų, net ir vedybinių, atributas. Jaunimas riešutais vieni kitus vaišino, dalijosi, smaguriavo, reikšė ir siekė užsitikrinti palankumą: „Aš tau duosiu riešutų, kad neblįstum prie kitų...“ Balio Buračo tai gražiai aprašyta: „Rimdžiokas atėjo vakaroti kišenės riešutų prisikimšęs, o mergiotės, tai suodusios, tuoj apstojo vilioti. Pasiėmusios po saujelę riešutų, skaičiavo. Jei riešutų porinis skaičius, linksmai džiūgavo – mat būsią geri metai – jaunos ištėkės, o berniokai juokais ėmė joms pirštis.“

Ir minėtas per Krikštus pražydes „lazdos žiedas“ meilės reikaluose – itin paveiki priemonė: „Jei tų žiedų nuskinsi ir inmesi kišenėn (raikia mest, kad nematytų), tai tas bernas bus tavo. Merga meta bernui kišenėn, o bernas, jei nori prisiviliot mergų, turi tai mergai užmest žiedu... ar už anties, ar kur, kad ji tų žiedų pasnešiot“ (Žižmai, Šalčininkų r., užrašė N. Marcinkevičienė).

Riešutauti merginos su vaikinais susitarę eidavo kartu. Pasak I. Končiaus, „jaunuomenė eina riešutauti, parėję iš bažnyčios. Uogas jau yra pasibaigusios. Vyrai ir moterys eina sykiu. Vyrai daugiau riešutaujant negu uogaujant. Vyrai prilenkia storas lazdynų lazdas, moterys raškena.“ Seni grybauja, jauni riešutauja.

Algirdo Juliaus Greimo pastebėjimu, riešutai saldinių, kitų skanėstų dar nepažįstančioje visuomenėje neabejotinai buvo reikšmingi. Tai ypatingas smaguriavimo objektas, iš dalies lygintinas su medumi. Tokiame kontekste galėtų būti minimi ir obuoliai, uogelės, žaliasis vynelis, kurie veikia pažintuvių, piršlybų, kitose vestuvių dainose, apeigose ir žymi viliojimą, žodžiais neįvardijamą meilės saldumą, trauką, vaisingumą (dainuojama: „Ne dėl uogelių didį kelią keliavau, ne dėl riešutų purvynėlį mindžiojau...“). Kelios kekės negliaudytų riešutų turi būti ir vestuviniame sode.

Beje, su obuoliais esama ir daugiau paralelių. Pastebima, kad „jagu obuolių nėra, tai ir riešučių nėra“, patariama „neit su velniu obuoliaut“ arba kituose variantuose – „riešutaut... (par-eisi be terbos)“.

Jaunimo, vedybų santykiuose itin veiksmingas yra *keimeris*, *keimaris*. Du kevalais suaugę vaisiai kaip niekas kitas (nebent dvi to paties obuolio puselės) tinka meilei, žmonių tarpusavio ryšiui sutvirtinti. Sakoma: „Jei keimerį rasi, viengungiu neliksi“; Tvėrečiaus apylinkių gyventojai manė, kad jei pusę to riešuto valgydamas duosi mylimajam, tai jis būsiąs dar meilesnis; Gruzdžių apylinkėse mergina, jei rasdavo keimerį, tikėdavosi greit ištėkėti; jei mergina iš trijų kekių suvalgys po vieną riešutą, o vaikas kitą, tai jie susimylės.

Ypatinga pagarba buvo teikiama per Kalėdas rastam dvilypiam riešutui.

Simonas Daukantas, kiti šaltiniai „keimerio su berneliu krimtimą“ liudija buvus sudėtine vedybų apeigų dalimi: per visą piršlybų laiką „motyna jaunąjį ir piršlį riešutais maitino“ ir tik per sužieduotuves jaunieji „keimerį riešutą suvalgė“, tuomet ir žiedus sukeisdavo.

Esama net žodžio *tuoktis* sinonimo – *keimariuotis*.

Kitų tautų ne tik lazdyno vaisiai, bet ir šakos naudotos meilės magijoje: mergina, norėdama prisitraukti vaikina, turėjo nusiskinti jauną šakelę ir 3 kartus suduoti ja vaikiniui per nugara – jis negalėsias žiūrėti į jokią kitą paną. Drausta laužyti lazdyno krūmus, nes „mergos bernų, o moterys vyrų nemylės“. Ukrainiečių dainose aptinkama „orechovaja karčma“ („riešutinė karčiama“), kurioje šeimininkauja gražuolė šinkorka, – tai linksmybių ir nesantuokinės meilės vieta.

Ir tiesiog atvirai erotinio pobūdžio, vyriškąjį pradą pabrėžiančių mįslių apie riešutą bene daugiausia: „Kabo kabikas, galelis plikas“; „Stipriai stovi, silpnai kabo, pats maknotas, galas laukas“; „Drūtai turis, silpnai karo, visas pūkuotas, o galalis plikas“; „Apžels, susivėls, galoks pliks“; „Vyrs išsinėręs, gals apžėlęs“; „Stangriai stovi, linksmai kada ruoja.“

Baltarusiai dar tiesmukesni: *Ros-ros, vyras, za štanou vy-lez; Kančur zagaliuysia, dzevkam paliubiuyisia*.

Dviem riešutais užmenamos ir vyriškos sėklidės: „Pirštas be nago, du riešutai kabo“ (keimeris?).

Lazdyno krūmas – stiprus, lankstus, greit atželiančias, vešlus, gausiai subrandinantis vaisių, dažnai dvilypių – daugeliui tautų simbolizuoja vaisingumą. Jo galia gausinti plačiai naudota derlingumą, vislumą skatinančioje magijoje: per Jurgines lazdyno šakelių duodavo avims (rytų slavai), o lazdyno vainikais puošė indus, į kuriuos pirmą kartą jas melžė (pietų slavai); kad gausiai neštų medaus, į lazdyno vytelį krepšį sukraudavo atsiskyrusį bičių spiečių; šakelėmis apkaišydavo jaunavedžius; išklodavo gūžtą, kad vištos išperėtų daugiau viščiukų; panašiais tikslais kaip mes verba slovėnai, kroatų jomis paplkdavo žmones, gyvulius ir pan.

Riešutas – augalo sėkla, jo biologinės reprodukcijos priemonė, atsakinga už dauginimąsi, rūšies tęstinumą, tuo grindžiamas ir gimdantis, gausinantis šio vaisiaus vaidmuo, taip pat ir erotiniuose, vedybų reikaluose („Kybur kyburėlis, žalia kepurėlė, vienos močios – dvyleka“).

Metafiziniame lygmenyje riešutai ir „tiesiogiai“ siejami su vaikais. Pasakose iš riešuto išsupamas vaikelis, lopšinėse ir senųjų tikėjimų reliktuose vaikai randami lazdyno krūmelyje. Manyta, kad jei nėsčia moteris suvalgo dvilypi riešutą, tai gimdys vaiką dvynukus. Jaunoji dėjos riešutus po čiuziniu, kad pirmasis gimtų berniukas (vėl akcentuojamas vyriškasis prad). „Kai kurį metų daug riešutų – ateinančiais metais daug mergių turės vaikų“ (Prancūzijoje sakoma, kad metai, kai gausiai dera riešutai, reiškia vaikų palaimą bei turtą).

Ypač paveikiu, visokeriopą gerovę, gausą, saugą, laimę nešančiu laikomas dvilypis riešutas: „Radęs keimerį, nešiok jį piniginę, tai niekuomet nestigs pinigų“; „Kas kišenėje nešiojasi keimarinį riešutą, tam niekuomet neatsitiks pragaištis“; „Dvilypis riešutas – laimė.“

Kaimyninių kraštų medžiaga liudija esant riešutų ryšį su mirusiaisiais, protėviais, šie vaisiai laikyti „chtoniškuoju maistu“. Baltarusiai per ketvirtines ar prieš rudeninius Dziedus drauge su blynais, degtine ant kapo dėdavo riešutų; tarpukalėdžiu, kai namuose viešėjo protėvių vėlės, kitų slavų tautų šeiminkai būtinai barstė riešutus ant grindų, į kerčias (kur jos esą apsistodavo) ir taip tikėjosi jas pamaloninti.

Beje, Balkanų tautoms (serbams, makedonams, bulgarams) chtoniškosioms jėgoms ir protėviams itin ryškiai atstovavo kita riešuto atmaina – graikinis riešutas. Antai žmogus, pasodinęs graikinių riešutą, mirsiąs, kai jo kamienas susilyginsias su to žmogaus kaklo, liemens storiu arba kai jis subrandins pirmuosius vaisius; vengta užmigti šio medžio pavėsyje, nes užpulsia ligos; prie jo rinkdavęsi įvairios mitinės būtybės; per Šeštines ir Devintines žemėje viešindčios mirusiųjų vėlės esą ilsisi ant jo šakų; riešutmedžio šakas žmonės klojo bažnyčioje ir priklaupę ar prigulę klausėsi iš jų sklindančių mirusiųjų balsų, dengė jomis kapus. Graikinio riešutmedžio šakos buvo laikomos tiltu tarp šio ir kito pasaulio, o riešutai – mirusiųjų maistu: per Kalėdas jų palikdavo namų kampuose, išbarstydavo ant grindų, patys žmonės jų nevalgė iki Trijų karalių; tuomet iš branduolio pilnumo būrėsi ateitį. ➔

NAOMI WOLF

Ar pornografija kenkia emocinei sveikatai?

Kovotoja su pornografija Andrea Dworkin išgarsėjo XX a. 9-ajame dešimtmetyje, įrodinėdama, kad neribojant pornografijos dauguma vyrų kuo toliau, tuo labiau i moteris žiūrės ne kaip į žmones, o kaip į pornografijos žvaigždes ir traktuos jas kaip daiktus. Šliuzams pakilus, mus paskandins seksualinės prievartos ir kitokių lytinių nusikaltimų srautas.

Nuo to laiko interneto atsiradimas ir – svarbiausia – galimybė daugumai vakariečių juo naudotis savo namuose reiškia ir tai, kad pornografija paliko marginalinio, slapto pilnametystės sulaukusių žmonių pomėgio užkaborį ir užpildė viešojo gyvenimo erdvę. Visas pasaulis buvo pornografizuotas. Prieš gerą dešimtmetį viešumon iškilę faktai apie vyrų naudojimąsi pornografija dažniausiai sukeldavo skandalą. Šiandien, išaiškėjus, kad [vidaus reikalų ministrės] Jacqui Smith vyras Richardas Timney žiūrėjo mokamus pornografinius filmus, nesulaukiama jokio griežtesnio tokio poelgio pasmerkimo. Didesnį pasipiktinimą sukelia tai, kad už minėtą paslaugą buvo sumokėta visuomenės reikmėms skirtomis lėšomis (buvo pareikalauta, kad ministrė jas grąžintų).

Visa tai išduoda garsiai neįvardytą įsitikinimą, kad šiais laikais visi – bent jau dauguma vyrų – naudojami pornografija. „Channel 4“ atlikta paauglių apklausa atskleidė, kad 28 proc. jų apie lytinius santykius sužinojo iš pornografijos. Ir išties lytinio gyvenimo ypatumų, jo etiketo, su juo susijusių lūkesčių jaunuoliai bei jaunuolės mokosi ir vaizdinės medžiagos gauna iš pornografijos. Tai milžiniškas pokytis žmonių giminės seksualinių santykių raidoje. Didžiąją žmonijos istorijos dalį erotiniai vaizdai buvo tikros nuogos moters atspindys, pašlovinimas ar pakaitalas. Mūsų laikais pirmą kartą istorijoje vaizdo galia ir trauka ištūmė realią nuogą moterį.

Kai praėjusio amžiaus 8-ajame dešimtmetyje žengiau į suaugusiųjų pasaulį, galėjimas jaunam vyrui pasiūlyti nuogos, palankios jaunos moters draugiją dar buvo kažkas tokio. Jaunų vyrų, norinčių leisti laiką su nuoga moterimi, buvo daugiau nei tokį malonumą pasiūlyti galinčių moterų. Tavo vaikinai gal ir buvo vartę „Playboy“ žurnalą, bet – ehei! – tu galėjai judėti, tu buvai šilta, tu buvai tikra. Prieš 30 metų paprastas mylėjimasis pornografijoje, kaip ji tuo metu buvo suvokiama, buvo laikomas erotišku aktu – nerangi, intymi sueitis misionieriaus poza dar laikyta itin užvedančiu dalykėliu.

Dabar man 42-eji, ir aš priklausau paskutinei kartai moterų, kurioms seksualinio pasitikėjimo ir saugumo teikė tai, ką mes galėjome pasiūlyti, t. y. kūniškas artumas. Bet šiais laikais

vien nuogumo nebeužtenka. Privalai būti nuoga iki kojų pirštų galiukų, įdegusi (ir be jokių baltų lopinėlių), turėti chirurgiškai pastangrintas krūtis bei vašku depiliuotus gaktos plaukus, – visai kaip trijų X ženklų pažymėtuose filmuose. Vakarų pasaulio grožio standartus, regis, sąmoningai ar nesąmoningai, formuoja pornografija. Sporto klube pastebiu, kad ketvirtą dešimtį perkopusių moterų gaktos plaukai natūralūs, tačiau visų dvidešimt kelerių metų merginų gaktos trikampiai iškarpyti ir išpuoselėti – vargu ar ši tendencija atėjusi, tarkim, iš madų pasaulio. 8-ajame dešimtmetyje pornografija buvo nevykęs realios nuogos moters pakaitalas. Šiandien jauniems žmonėms gera pornografija yra „tikras“ seksas, o realios nuogos moterys – tik niekam tikusi pornografija.

Pornografija nebėra kažkas nepadoraus. „Šiuolaikiškos“ merginos kartu su vyrukais lankosi striptizo klubuose ir netgi užsisako individualių šokėjos paslaugų. Koledžų alaus vakarėliuose tikimasi, kad studentės jaudrins vyrukus lesbietiškai bučiuodamosi. Ar visos šios seksualinių reginių išvešėjimas reiškia, kad pasiekta seksualinė laisvė?

Tiesą sakant, nutiko priešingai, nei nuogastavo A. Dworkin. Visas šis pigios erotikos perteklius slopina seksualinę energiją, ypač jaunų žmonių. Ryšys tarp multimilijardinės apyvartos pornografijos industrijos, išitraukimo ir seksualinio apetito panašėja į žemės ūkio pramonės, apdoroto maisto, didelių porcijų ir nutukimo tarpusavio ryšį. Jeigu apetitą sukelia ir ji numalšina prastas maistas, ilgainiui tau reikės vis daugiau ēdalo, kad pasisotintum. Tyrimai rodo, kad prie pornografijos priprantama, ypač tai pasakytina apie vyrus, ir kad ilgainiui ji pakerta jų libido. Seksualinių sutrikimų ekspertai fiksuoja epidemiškai didelį sveikų jaunų vyrų, dėl pornografijos poveikio nebeįgalinčių su savo partnerėmis, skaičių. Kuo labiau vyrai įjunksta į pornografiją, tuo stipresnių dirgiklių ir ekstremalesnių situacijų jiems reikia, kad susijaudintų. Taigi, atrodo, pornografija ne tik nekursto geidulingumo, bet netgi silpnina lytinius žmonių ryšius.

Pornografija bukina geisimą. Kaip galima spręsti iš atsiliepimų, mano pasisakymai šia tema žurnale „New York Magazine“ sulaukė vyrų pritarimo. Galimas daiktas, ištisos kartos vyrams sunkiau bepavyksta užmegzti erotinį ryšį su realia moterimi. Pažįstu savo seksualumu besirūpinančių vyrų, kurie pornografijos atsisakė ne tiek dėl moralinių priežasčių, kiek rūpindamiesi fizine ir emocine savo sveikata. Jie nori išsaugoti geisimą.

Tokie epidemiją liudijantys duomenys neturėtų stebinti. Juk galų gale pornografija smegenis veikia pačiu elementariausiu būdu. Tai Pavlovo refleksas. Orgazmas yra vienas stipriausių išvaizduojamų dirgiklių. Jei lytinį pasitenkinimą susiesi su savo žmona, bučiniu, kvapu, kūnu, ilgainiui būtent nuo jų ir susijaudinsi. Jeigu pasinersi i nenutrūkstamą visas ribas peržengiančių kibernetinio sekso vaizdų tėkmę, būtent jų reikės tavo seksualiai sužadinti. Seksualinio turinio vaizdų išplitimas ne išlaisvina Eroso galias, o kaip tik jas susilpnina.

Feministės dažnai klaidingai supranta seksualinio pobūdžio draudimus. Nekviečiu grįžti i moteriško seksualumo draudimo laikus, tik atkreipiu dėmesį, kad seksas savo galią ir energetiką išsaugo tik tada, kai jame esama šventumo.

Ne dėl davatkiško drovumo kai kuriose kultūrose vyrus stengiamasi atrasyti nuo pornografijos; greičiau tenai gerai suvokiama, kas yra vyrų seksualumas ir ko reikia, kad vyrai ir moterys laikui bėgant neprarastų domėjimosi kūniškais tarpusavio santykiais, nes tai vyrams padeda, kaip rašoma Senajame Testamente, „džiaugtis savo jaunystės moterimi“, leistis būti „visada nugirdomam jos krūtų“. Šiose kultūrose vyrai raginami nežiūrėti pornografijos, nes suvokiama, jog stipraus tėvų erotinio ryšio išlaikymas yra tvirtos šeimos pagrindas.

Niekados nepamiršiu viešnagės pas savo senų laikų bičiulę Ilaną, kuri Jeruzalėje tapo žyde ortodokse. Džinsus ir marškinėlius ji buvo iškeitusi i ilgus sijonus ir skareles. „Negi negaliu pamatyti netgi tavo plaukų?“ – paklausiau, bandydama savo draugę. „Mano plaukus mato tik mano vyras“, – atsakė ji ramiau, apie pasitikėjimą savo moteriškumu bylojančiu balsu. Man parodytą rytietiškais siuviniais išdabintą miegamąjį, i kurį įžengti gali tik ji ir jos vyras, o vaikai neįleidžiami, gaubė archajiška, kiaurai smelkianti seksualumo aura. Ir slėpiningumas.

Palyginkite tai su žodžiais studento, pasakytais po mano paskaitos apie pornografijos poveikį žmonių santykiams. „Aš linkęs tuojau pat pereiti prie sekso – kad man jo nebereikėtų, kad atsikratyčiau įtampos.“ – „Bet argi toji įtampa nėra savotiškai maloni? – paklausiau. – Argi šitaip nesunaikini paslapties?“ – „Paslapties?“ – pažvelgė i mane blausiomis akimis. O paskui, be lašelio dvejonų, pridūrė: „Nesuprantu, apie ką jūs. Sekse nėra jokių paslaptių.“

„The Times“, 2009.IV.4
Vertė Andrius Patiomkinas

➔ Lietuvių tradicijoje lazdyno, riešuto ryšys su protėviais, vėlėmis rekonstruotinas remiantis tuo, kad riešutas įgauna svarbos advento–Kalėdų laikotarpiu, be to, turi sąsają su vėju (spėta, kad jei per Kalėdas vėjuota – bus daug riešutų, tikėta apsaugine lazdyno galia: „Kai vėjas palėpes drasko, reikia švesto riešutinio inkišt“).

Subrendęs lazdyno vaisius susideda iš dviejų dalių: kevalo arba lukšto ir branduolio. Kiekvienas jų turi savą prasmę: krūvį, bet dažniausiai drauge sudaro vientisą semantinę lauką, pastebėtinas tam tikras kevalo ir branduolio dvinarishkumas. Branduolys – gimdantis, maitinantis, pilnatvę, sveikumą teikiantis pradas (net sakoma: „Sveikas vaikas, kaip branduolas“), o kevalas žymi nykimą, sudžiūvimą, senatvę. Antai apie seną žmogų sakoma: „Ką jau jis, sudužęs kevalas, gali?“ Kėvalų nuoviru ištrinkus galvą nuslenka visi plaukai.

Viešosios kalbos klišė „kietas riešutėlis“ turi rimtą ir tikrai nelėkštą kultūrinę pamatą (reikia perkąsti kietą kevalą, kad pasiektum branduolį). Tradicinėje sampratoje riešutas siejamas ir su protu, smegenų veikla – gebėjimu spręsti užduotis, atmintimi, žinojimu: „gliaudo uždavinius (anksčiau turbūt ir mįsles) kaip riešutus“; „skaito (ir / arba skaičiuoja) vaikas, kaip riešutus kremta“.

Su riešutais žaidžiami spėjimo žaidimai „Pora–lyka“ (reikia atspėti, porinis ar neporinis riešutų skaičius saujoje sugriebtas), „Kumža–pakumža“ (po kuriuo sugniaužtos saujos pirštu riešutas slepiasi).

Prisimintinos ir kitos *keimario* reikšmės. Šiuo žodžiu įvardijamos įmantrios konstrukcijos, kurias padaryti reikia intelektinių gebėjimų. Pavyzdžiui, keimerio būta kažko gudriai išnėriamo ar sukraunamo – tai šešių dalių kombinacija, lyg koks šiuolaikinis Rubiko kubas. Keimeriu vadintas ir kitas uždavinys – iš vieno obuolio ne kiekvienam žinomą būdu išpaustyti dvi vienodas dalis. Šios užduotys formuluojamos lyg kokie išbandymai apeliuojant i protą: „kad gudrus, sukrauk keimarį“ ar „išnėrk keimarį“.

Atminties išbandymu laikytinas žaidimas „Krimsti keimarį“ ar „Ėsti, suėsti keimarį“, kai dviese, suvalgę po keimario pusę, susitaria lošti iš *pašauktinių, prisėstinių, paduotinių, iš žalios* ir nepamiršti susitarimo neatsiliepti, neprisėsti, nepaduoti kokio daikto prieš tai neištarus tam tikros formulės – pavyzdžiui, „atsiliepiu, bet ne už keimarį“. LKŽ skelbia užkalbė-

jimą primenančią formulę: „Kremtu kremtu keimerį, man duok, Dieve, atminti, tau užmiršti, nuo tavęs visus keimerius atimti.“ Matyt, ją vartojo minėtų lažybų žaidėjai, bet, to nežinant ir girdint kreipimąsi i Dievą, ar ji neprimena žmogaus kėsėsinimosi i dieviškąją atmintį, žinystę, panašiai kaip ragaujant uždrausto biblinio obuolio nuo pažinimo medžio? Turint omenyje, kad tvano mite Dievas „krimto dangaus riešutus“, o prie lazdyno mitiniame pasaulėvaizdyje telkiasi gyvatės, žalčiai, požemio dievybės, galima prielaida, kad pažinimo medžiu laikytina ne tik obelis, bet ir lazdynas.

Šiaip ar taip, kitų tautų medžiaga riešutinį – lazdyną liudija turint pažinimo medžio požymių: baltarusių tikėta, kad „kas per Blovieščių nuskins ir paslėps pirmąjį lazdyno žiedą, tas Joninių naktį ras lobį“, kitur manyta, kad kartą metuose sužyduosio lazdyno šakelė gali nuvesti prie lobio ar iš po žemės atverti vandens šaltinį. Anot serbų, įsidėjęs i burną po lazdynu gyvenusios gyvatės mėšos imsi suprasti gyvulių, o jei suvalgysi jos širdį – žolių, augalų kalbą.

Pasakų mįslių dėžutė, „maža maža kamarėlė – aukštai pakabinta, diktai užrakinta“ po kietu kevalu saugo paslaptį, stebuklą, nepaprastą turinį. Tai gali būti, pavyzdžiui, nuostabūs Mėnesio, Saulės, Žvaigždės drabužiai, kuriuos mirusi motina ar kokia mitinė būtybė parūpina vargšei našlaitei. Bet ne tik. Pasitelkime keletą abstraktesnių, bendresnių interpretacijų.

Pasakose (AT 720, AT 707 ir kt., neretai su dainuojamuoju intarpu, kurio priedainis „du riešučiu“; kadangi jų yra nemažas pluoštas, pasinaudoję Jono Dovydaičio publikuotu varianto pavadinimu, įvardykime jas „riešučio pasakomis“) nepaprastiems vaikams, gimusiems su saule kaktose, mėnesiu pakaušyje ir iš šalių po žvaigždę, tenka įvairių išbandymų: piktų giminių aičių ar įmočių raganų valia, apgavystėmis jie mėtomi po kūtes gyvuliams sumindyti, pintinėje, kubile išmetami i upę, patiria kitą sunkią dalį. Taip pat jiems tenka atlikti užduotis, susijusias su riešutais. Karalius, žadėdamas pusę karalystės, užduoda: vienu atveju suskaiciuoti statinę riešutų, o kitu – įminti ar užminti mįslę. Nepaisydamas ankstesnių bandytojų nesėkmių, herojus ryžtasi užduotį įveikti. Vaikas skaičiuoja riešutus, dėliodamas po du ir pasakodamas savo gyvenimo istoriją: „Metė mane, du riešučiu / Žąselių tvartan, du riešučiu / Tos žąselės... / Išnešiojo... / Ant savo sparnelių... / Metė mane... / Žirgelių tvartan... / Tie žirgeliai... / Išnešiojo... / Ant savo pe-

telių... / Metė mane... / Karvelių tvartan... / Tos karvelės... / Išnešiojo... / Ant savo ragelių... / Metė mane... / Gilan šulnelin... / Vandenėlis... / Mane išmetė... / Iš gilaus šulnelio...“

Kaip tai išgvildenti? Gal patyręs gyvenimo išbandymus ir priėmęs karaliaus jam parengtus iššūkius herojus kaip asmenybė subrendo – įgavo drąsos, proto, valios, išmoko „krimsti gyvenimo riešutą“. Ar herojus nebus jo perkrimtęs, suvokęs kažką esmišką, atradęs svarbiausias tiesas? („Simbolių žodyne“ teigiama, kad sapnuoti riešutus reiškia susidurti su sunkiai išsprendžiama problema, kurioje glūdi vertinga esmė.)

Gintaras Beresnevičius „Sielos fenomenologijoje“ kevalą apibūdino kaip vientisą apvalkalą, kiautą, saugantį viduje esantį turinį – taip kūnas integruoja, saugo sielą (prūsų *kails* „sveikas“; sen. indų *kevala* – tos pačios kilmės žodžiai). Šiuo atveju branduolys – siela. Panašią sampratą savaip iliustruoja riešutą užmananti mįslė: „Striukas bukas vokitukas, kaulo kailinukai.“

Dar sykį grįžkime prie tvano mito: „...čia matydamas didelį ant žmonių prispaudimą, teip tada pasigailėjęs mislydamas sau: „koc viens žmogus teisliktų nuo tvano metų.“ Teip tada kiautą riešuto išjėmė ir išmetė par langą ant skėstančių žmonių. Teip tropijo, kad vienas senis diedukas ir bobutė gavo įsisėsti i tą kiautą riešuto.“ Šie i riešuto kevalą susėdę seneliai milžinai, pasak A. J. Greimo, – „tarsi tas branduolys, iš kurio išsivysto naujoji žmonių rasė, kurio pagalba įvyks nauja žmonijos metamorfozė. Taigi žmonių (antrųjų žemės gyventojų) veislė po paskandos atsirado, jei taip galima išsireikšti, iš riešuto.“

Riešutas (jo kevalas ir branduolys) gali simbolizuoti sėklą, skalsą, vienovę, pilnatvę, iš jo tarsi iš embriono gimsta nauja gyvybės fazė, forma, epocha. Metaforiškai jis gali reikšti ir esmę, idėjinį grūdą, didžiulę minties ar kūrybos galios koncentraciją, išsiveržiančią „branduoline“ energija ir tarsi didysis sprogimas sukuriančią naują kosmosą.

„Riešučio neperkandęs, branduolio nekaštavosi“ – krimskit, gal Jūsų dantys tvirtesni.

VIDA ŠATKAUSKIENĖ

Vakarų Pekinas

Pekino daktarai

2010 09 25

Širyrt per kinų šnekamosios kalbos pamokas nieko nesugebėjau pasakyti. Į viską, ko klausė, atsakinėjau čiauduliu. Galiausiai atsiprašiau iš pamokų ir palindau po antklode. Vakarykščio alpinizmo ir kelionių pasekmės: kopinėjant sutraukė vėjai, metro keleiviai prikiosė jo visokių bjaurasčių. Drebėdama po kailiais prisiminiau Lietuvos kalvas, Baltiją, Vytautą Didįjį ir dar labiau sublogavau. Taip begedėdama giminės ir begailėdama savęs, sužinojau, kad mūsų mokykloje yra dak-taro kabinetas. Ką gi, išėjau sau ieškoti *dàifu*.

Daktarėlis angliškai nemoka, tad vėl teko imtis pantomimos. Parodžiau, kad negaluoju, ir gestais paprašiau termometro. *Dàifu* termometrą davė, o pats pasišvilpau-damas nuėjo į kitą kabinetą. Praėjus pusvalandžiui teko imtis kosčiojimo ir trepsėjimo taktikos, kad daktaras mane prisimintų.

Gerokai susigėdau, nes *dàifu*, pagal amžių man tinkantis į senelius, atrodė kur kas geriau nei aš, 26 metų pana. Gydytojas avėjo „Puma“ sportbačius, pumos jėga ir žvitrumas atsispindėjo jo prakauliame veide. Kažkokia inversija: tai aš jam basonus turėčiau keisti, o ne jis mane gydyti...

Termometro rodmenys buvo šiek tiek nukrypę nuo normos, tad gavau paguodos paketą: bloką kažkokių miltelių ir du pakelius vitamino C. Už visą šį davinį daktaras pareikalavo vos 1 simbolinio juanio (nesiekia lietuviško lito). Padėkojau, gražiai atsisveikinom, ir išėjau namo.

Vos išgėrus miltelių atburko nosis, atlėgo galva. Išgėrus antrą pakelį pakilo nuotaika. Žiūrėsim, kas bus po trečio. Va, bendraklasis alžyrietas atėjo aplankyti – išgėrėm miežių arbatos. Tikiuosi, milteliai nenustos savo galių ir pirmadienio naktį sėkmingai išvyksim į Sudžou.

Dàifu vaiskus veidas mane taip sukrėtė, kad daviau sau priesaiką: rytais kelsiuosi viena valanda anksčiau ir imsiuosi apleistos ledinio dušo praktikos, kurią vaikystėje man buvo įskiepijusi Nemuno eketėse mėgstanti pliuškentis močiutė.

2010 10 05

Sunkiūsiai citrinų sultis, tarkuoju imbierą, geriu arbatas ir džiaugiuosi, kad niekur nereikia eiti. Džiaugiuosi, kad bendrabučio laiptai nėra kalnai, kad mano lova nėra traukinio vieta, kurią pusę paros reikia dalintis su šimtu žmonių, kad šampūnas yra šampūnas, o ne už plaukų griebianti sena kinė...

Paradoksalu, kad po savaitės atostogų reikia nors paros kitų atostogų – intravertinio poilsio: be žmonių, be traukinių, be autobusų.

Sudžou: painioji Venecija

Traukinys į Sudžou, vadinamąją Azijos Veneciją, labiau priminė kosminį laivą nei traukinį. Savo kupė turėjome keturis televizorius (kiekvienam gulto savininkui po vieną), asmenines ausines, termosą ir šlepetes. Durs darinėjos pačios, o vandens čiaupai iš anksto žinodavo, kiek vandens reikia tavo puodeliui. Švieslentės pranešdavo, kad traukinys lekia tai 269 km/h, tai 170 km/h. Nespėjom nė mokyklos daktaro – *dàifu* – nuo peršalimo duotų miltelių sugerti, o jau pasiekėme daugiau nei 1000 km nuo Pekino nutolusį Sudžou.

Tą Azijos Veneciją įsivaizdavau taip: eini, aplinkui teka upės, visi plaukia valtimis, dainuoja, aplinkui auga gražiausi medžiai, vaikštai sau it po Birštoną. Vos išlipusi iš traukinio gavau pamoką, kad lietuviški masteliai šioje šalyje negalioja ir kad tokį terminą kaip „miestelis“, kol esu čia, Kinijoje, reiktų pamiršti.

Stotis priminė oro uostą, tolumoje dunksojo gigantiški blokiniai pastatai, o 6 val. ryto tūkstantis kinų vertė pirkti angliškų miesto žemėlapius.

Įsėdusios į autobusą išlipome kažkur centre ir sekamos pilkai žalia Vaicheng upės vaga radome jaunimo nakvynės namus. Padėjusios kuprines prie miegančių kinių galvyčių (taupumo sumetimais pasiėmėme šešiavietį kambarį), išėjome į miestą. Nešvariame upės vandenyje moterys plovė pomidorus, senimas neskubėdamas žaidė kauliukais, o siaurų gatvelių fone fotografai, matyt, madų žurnalams, fo-



tografavo išsiritusias vietas gražuoles balintais veidais. Ėjome, kur akys veda, tad keletą valandų vaikščiojome palei vandens kanalus.

Na taip, gražios tos gatvelės, tilteliai, malonu įsivaizduoti dabar smirdinčia upe gabenamą šilką, tačiau taip besukdamos ratus nusprendėme aplankyti konkrečius, žymiausius šios Venecijos objektus. Žemėlapis rodė pakeliui esant daosistų Paslapties šventyklą, pastatytą buvusio turgaus aikštėje, kurioje vykdavo klajojančių aktorių vaidinimai. Šiaip jau tobulai Pekine veikianti kambario draugės Pavlinos navigacija Sudžou kažkodėl sutriko: patekom į prekybos centrų ir „McDonald’s“ zoną, kuriai pasibaigus tuoj prasidėdavo „Starbucks“ rajonas. Galiausiai su vietinių pagalba radome tą šventyklą.

Šventykla kaip šventykla, o aikštės nė pėdsako: aplinkui „Nokia“, kojinių, batų, kosmetikos, dešrų ir kokios tik nori parduotuvės... Patraukėme tolyn ieškoti kito objekto – dvynių pagodų. Žemėlapi, matyt, braižė aklasis arba Sudžou niekada nebuves: vėl pasimetėme. Ėjome autostradomis, miegamaisiais rajonais, parkais. Pakeliui aplankėm senų žmonių universitetą ir valgyklą, joje susimokėjusios už daržovių salotas sulaukėm žinių, kad daržovės skirtos ne lankytojams, o virėjams: ką gi, teko išgerti šuns ėdalo konsistenciją primenančios sriubos dubenį.

Šiaip ne taip suradome tas nuo Sungų dinastijos laikų likusias dvynes. Nuostabiame sode nebuvo nė vieno žmogaus, o rožiniai ir geltoni pagodų bokštai smagiai smaigčiojo debesis. Kai pagalvoju, galėjome sau rymoti prie tų pagodų, bet ne – labai jau viskuo domimės: laikrodžiai rodė likus tik dvi valandas iki žymiųjų Liūto urvų sodo lankymo pabaigos. Pastarąjį XIV a. atsidėkodamas savo mokytojai įkūrė budistų vienuolis Tianru. Ieškodamos sodo patekome į zoologijos sodą. Mėgindamos ištrukti iš zoologijos sodo, atsidūrėme gyvūnų parduotuvių rajone. Visa gatvė – tai narvai ir narveliai, kuriuose sukišti inkštė vilkšuniai, haskiai ir miniatiūriniai Pekino šuniukai. Iš Faunos gatvės patekome į Laidotuvių gatvę, kurioje stovėjo išrikiuoti plastikinių gėlių vainikai. Ištrūkusios iš Netekties gatvės atsidūrėme Baimės gatvėje: per visą jos ilgį ėjo siena, papuošta spygliuotos vielos ir aštrių stiklų „karūna“. Jeigu kas mėgintų lipti, aštrioji apsauga kaipmat nuleistų kraują.

Galiausiai radom tą Liūto urvų sodą. Tai viena lankomiausių Sudžou vietų, tad laipiojant, kaip teigiama aprašyme, *groteskiškomis liūtų galvas primenančiomis olomis* teko laiptoti ir kinų turistų galvomis. Visi kaip pamišę fotografavosi ir čiupinėjo tuos skylėtus akmenų luitus (kinai apie fotografavimo kultūrą mažai ką nutuokia, nes net saulėčiausią dieną naudoja blykstę). Sodo planas labai įdomus. Atskiri meditavimo kambariai, paviljonai ir pavėsinės pastatyti atsižvelgiant į kalnuotą reljefą ir saulės tekėjimą. Deja, išsamiau pasigrožėti šia natūralaus peizažo ir architekto proto sinteze neteko, nes didžiąją laiko dalį praleidau sulindusi į olą ir pro akmeninės liūto galvos skylę stebėdama turistų minias, savo blykstėmis erzinančias tvenkinio lilejas.

Naktiniai upės kanalai veikė raminančiai, tolumoje kažkas dainavo. Nešvari upė vakare, matyt, garuoja ir išskiria kažkokias medžiagas, kurios prasiskverbiam į širdį ir ima draskyti skilvelį. O gal upė niekuo dėta: greičiausiai po truputį apima nostalgija ir namų ilgesys...

Naktį mūsų kambarį knarkimas sklido iš azijietiš- kų gerklių, tačiau aplinkui miegančios egzotiškosios kambario kolegės manęs netrikdė, nes akmeniniai liū- tai buvo suėdę visas jėgas.

Ryte atsikėlusios išskubėjome į geležinkelio stotį. Sudžou yra netoli Šanchajaus, tad gauti bilietą sunkumų nebuvo.

Kerintis Šanchajaus dolerių brizas. *Dējà vu*, nors vis tas pats *tofu*

Šanchajaus populiacija tokia pati kaip ir Pekino – 16 milijonų, nors miestas mažesnis. Populiacijos skai- čių reikėtų dauginti iš dviejų, nes visi skuba aplankyti šį mėnesį besibaigiančią pasaulinę „Expo“ mugę. Nemėgstu masinių, didžiulių renginių, tačiau aplankyti „Expo“ labai knietėjo. Draugų pusseserė, dirbanti Lie- tuvos paviljone, parūpino mums bilietus! Iki susitiki- mo su Agne turėjome penkias valandas, tad nuspren- dėme pasivaikščioti Chvangpu upės pakrante.

Tai, kad Šanchajus vystėsi prižiūrimas Vakarų „auklių“ – britų ir paskui juos sekusių prancūzų, kurie XIX a. čia atidarė savo koncesijas, galėjai justis visa oda. Sunkiai įvardinamas jausmas, apėmęs vos įsėdus į milži- nišką metro. Su savo nutįsiais džemperiais ir prie kupri- nių pritvirtintais miegmaišiais skubančioje finansų ir pa- saulinių bankų sostinėje atrodėme kaip per klaidą iš Var- šuvos autostrados nematomos rankos perkeltos tranzuoto- jos; oksimoronas.

Eidama Chvangpu pakrante pirmą kartą buvau taip stip- riai priblokšta *miesto*. Civilizacija, technologijos, urbaniza- cija mane visada šiek tiek baugino ir vertė laikytis nuoša- liau: rymoti prie pušies, plaukioti ežere, grybauti, uogauti... Sudžou įlanka plaukiantys krovininiai laivai, dangoraižiai, kilometriniai viešbučių pastatai, „China Daily News“ bokš- tai, ore tvyrantis dolerių, skubėjimo ir upės žolių kvapas mane tiesiog užbūrė. Tai, kad esu Kinijoje, priminė tik siau- ri, azijietiški žvilgsniai, tarsi adatos smingantys į mus (nuo- tolinė akupunktūra!). Juokinga, kad pakrante vaikščiojan- tys kinai, atvykę iš kito šalies galo, tuos dangoraižius kaip ir mes – mato pirmą kartą. Juokinga ir tai, kad mes nukonku- ravom Šanchajų – vos mus pamatė kinai savo blykstes nuo Honkongo banko nukreipdavo į mus. Dar iki dabar truputį esu akla.

Einant Šanchajaus gatvėmis ištiko šimtas *dējà vu*. Toks įspūdis, kad miestas sudarytas iš kitų Europos ir Amerikos miestų citatų, o šio koliažo rišamoji medžiaga – tas pats ore tvyrantis kepamos sojų varškės kvapas. Esi tarsi Azijoje, bet kartu ir Niujorke, ir Prancūzijoje, ir Anglijoje. Tik ta pa- ti suvargusi kinė, kurios milijoną kopijų mačiau (matau da- bar ir dar matysiu) Pekine, Sudžou, Hangdžou, vidury gat- vės savo purvina krūtimi žindo apsidirbusį kūdikį: čia, *mieste*.

Šiaip ne taip išsprendusios metro ir autobusų rebusus, vakare susitikome su Agne. Po palme prie „Expo“ įėjimo užkasiau savo sulankstomą peiliuką ir žirkklutes, o Pavlina paslėpė sojų padažo skonio alkoholinį gėrimą. Atsikračiu- sios pavojingų daiktų, drąsiai galėjom lįsti į „Expo“ rentge- nus ir skenerius.

„Expo“ teritorija didumo turbūt kaip Vilniaus miestas. Turėjome kelias valandas, kurių užteko perprasti šios mu- gės karštinę.

Sekdamos Agnę, pirmiausiai įsmukome į Čilės paviljo- ną. Pastato interjeras ir eksterjeras buvo padaryti iš ekolo- giškų medžiagų. Pietų Amerikos medienos. Salėje grojo či- liečių grupė, visą sieną užėmė ekranas su Čilės žemėlapiu. Paspaudęs tam tikro miesto nuorodą, galėjai išvysti vietinį, kuris pakėlęs ranką laukė, kada jam duosi „penkis“. Pridė- jus delną virtualus actekų palikuonis nueidavo tolyn. Galė- jai pamajuoti pirkėjams Santjago prekybos centre – tam bu- vo skirtas specialus šulinyš-kamera.

Galėjai nusipirkti čilietiško vyno, suvenyrų, užkalbinti maloniai besišypsantį gidą, kuris būtų išdėstęs visą paviljo- no koncepciją ir paaiškinęs, ką reiškia lubose įmontuota ti- piško Čilės vaiko kambario instaliacija. Deja, turėjom vos tris valandas, tad lėkėm riste, tik užmesdamos akį.

VAIVA GRAINYTĖ

Autorės nuotrauka

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaite@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Elektroninis paštas: drungilas.Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudo lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1620 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnų“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

